

Наша Ніва

П Е Р Ш А Я Б Е Л А Р У С К А Я Г А З Э Т А ISSN 1819-1614

Заснаваная ў лістападзе 1906. Адноўленая ў траўні 1991. Выдавец: Прыватнае прадпрыемства «Суродзічы». Выходзіць штотыднёва, у чацвярткі

9 771819 161008

Энергетычны флірт

Беларусь заявіла пра жаданьне далучыцца да эўрапейскай энергасистемы. Намеснік міністра замежных справаў Валер Варанецкі ў Брусэлі запрасіў эўрапейскіх інвестараў у стратэгічныя сферы беларускай эканомікі. **Старонка 8.**

Анахранічнае стылістыка помніка Прохараў аднак спадабалася правінцыйнаму чынавенству. Першы конны — піша Сяргей Харэўскі.
Старонка 16.

Усяслаў

паміж Каstryчніцкай і Эўфрасіньнеўскай

У НУМАРЫ

Ганс вялікі і Ганс малы

Гаворка не ідзе пра здраду клясьчнаму правапісу як прынцыпу. Новыя правілы дадуць нам падставу гаварыць пра адну беларускую мову на постсавецкім этапе яе развіцця. Піша Сяргей Дубавец. **Старонка 4.**

«Падарунак» да 1 верасьня

У новавыдадзеных праграмах па літаратуре німа вызначальных твораў Купалы, Быкові, Шамякіна. Затое ёсьць Чаргінец і Аўруцін. Піша Лявон Баршчэўскі. **Старонка 3.**

Працэсы ідуць

Чарговыя суды над беларускамоўнымі актыўістамі ў цэнтры ўвагі правінцыйных гарадоў. На фота: Наста Азарка з Паўлам Севярынцам пасля суду ў Нясвіжы. **Старонка 6.**

**ХАЛАДЗІЛЬНАЕ
АБСТАЛЯВАНЬНЕ**
агрегаты, кампресары,
запчасткі, расходныя матэрыялы
і інструмент для рамонту

**АХАЛАДЖАЛЬNIКI
МАЛАКА**
для ахаладжання малака перад
пастаўкой на малакаводы

ЗАПЧАСТКI
да дзірльнага абсталявання
і шмат іншага

ХЛАДОНЫ
хладон-22, R134A, R404 і інш.
заменыні хладона-12:
CFCM1, M1LE, R406A і інш.
Куплем хладоны

ТАА «Экахолад»

(017) 237-50-95, 237-26-81
237-50-49, 262-73-00, 216-02-01

8 верасня

— Дзень беларускай вайсковай славы. У гэты дзень у 1514 годзе літвіны і русіны разబілі расейскае войска ў бітве на рацэ Крапівенцы, што ля Воршы. Гэтая выдатная перамога надоўга спыніла расейскую экспансію. Гістарычна перадышка падоўжыла Залаты Век Вялікага Княства Літоўскага, калі расквітнелі ў ім культура і мастацтвы. Традыцыйна ў гэты дзень барды і моладэзь зъяджаюцца на Крапівенскае поле. У 1990-я гады ў стаўцы ў гэты дзень адбываліся шматлюдныя шэсцьці і канцэрты.

Героі вяртаюцца ў гісторыю

Гутарка з Уладзімерам Арловым пра ключавыя праблемы беларускай гісторыі.

— Згодна з распаўсюджаным уяўленнем, беларусы — гэта народ, які ня ведае ўласнага мінулага, і таму шалітыкам лёгка ім маніпулюваць, апэлюючы да гістарычных мітаў...

— Іспнене дзівье Беларусі, і кожная з іх у розных дачыненіях з гісторыяй. Адна Беларусь пачуваеца спадкемніцай Савецкага Саюзу.

Працяг на старонцы 18.

PHOTO BY MEDIANET

БРСМ БУЙНЕЕ. БРСМ дэкларуе, што ў яго ўступлі ўжо 430 тысячай чалавек. Першы сакратар ЦК БРСМ Леанід Кавалёу у часе прэс-канферэнцыі да 5-годзьдзя ўтварэння арганізацыі.

Шаноўныя людзі!

«Наша Ніва» шукае распаўсюднікаў для продажу газеты на вуліцах і ў электрычках. Справа выгадная і надта патрэбная.

Продаж ажыцьцяўляецца на аснове дамоваў.

Звязтарца прац тэл.:
(017) 284-73-29,
(029) 260-78-32,
(029) 618-54-84.

Купала ў Кожны дом

Выйшаў першы плакат з сэрыі «Нацыянальныя героі Беларусі». Каб набыць, пытайцца прац тэл. (029) 505-39-11 або прац e-mail: plakat@biz.by

Янка Купала (1832-1912)

АПЫТАНЬНЕ З САЙТУ NN.BY

Якая з гэтых краінаў падаецца Вам найбольш натуральнай саюзьніцай Беларусі?

Расея	104 (11.0%)
ЗША	110 (11.6%)
Германія	40 (4.2%)
Украіна	282 (29.8%)
Літва, Латвія	161 (17.0%)
Польшча	218 (23.0%)
Кітай	32 (3.4%)

Усяго прагаласавала 947

«Прашу ахвяраваць гэты дзень Беларусі»

Зварот Аляксандра Мілінкевіча з нагоды Эўрапейскага Маршу.

Лідэр Руху за Свабоду з'яўляецца з заклікам далучыцца да маніфэстацыі, прызначанай на 14 кастрычніка.

«Прашу жыхароў гарадоў і вёсак ахвяраваць гэты дзень Беларусі. Прыядзьце на Пакроў у стаўлицу. Адчумай разам дух Свабоды, — піша ён. — Дзяўчата і хлопцы! На цябе, наша моладэзь, на дзял! Слухайце сваё сумлен'не, рабіце дабро і нічога ня бойцеся».

Ён адказвае скептыкам, што сумніваюцца ў эфектыўнасці масавых акцый: «Маніфэстацыі — самы эфектыўны спосаб барацьбы за свабоду. Седзячы ў хаце — нічога не даб'емся. Треба выходзіць! Столкні, колькі спатрабіцца, каб вызваліць саміх сябе. Няма іншай рады. Так рабілі іншыя народы Эўропы».

Мілінкевіч акцэнтуе неабходнасць спалучаць эўрапейскія слоганы з нацыянальнымі: «Няхай побач са сцягамі ЭС у гэты дзень лунаюць нашы сьевільныя нацыянальныя сцягі, гучыць нацыянальная мова».

Мілінкевіч таксама пррапануе зрабіць пакроўскую шэсцьце традыцыйным.

«Падарунак» да | верасьня

У новавыдадзеных праграмах па літаратуре німа вызначальных твораў Купалы, Быкава, Шамякіна. Затое ёсьць Чаргінец і Аўруцін. Піша Лявон Баршчэўскі.

Пачало зьдзяйсніцца тое, пра што гаварылася ў незалежнай прэсе на пачатку году. У новавыдадзеных праграмах па беларускай і расійскай літаратуре для сярэдніх школаў (Менск: Нацыянальны інстытут адукацыі, 2007) выразна праглядаюцца съяды ўсёмагутнае цэнзуры й «нястомнай дзеяніасці» чаргінцоўскага Саюзу пісьменнікаў.

Першае, што кідаецца ў вочы пра пабежным праглядзе праграмаў па беларускай літаратуре, — гэта поўная адсутніць якіх-кольвечы згадак пра купалаўскіх «Тутэйшых» ва ўсіх разьдзелах праграмаў. Вось жа, Купала ў атрымаў падарунак на сваё 125-годзідзе ад сучасных «тутэйшых» ды іх памагатых!

У разьдзелах пра літаратуру 1930—1950-х гадоў німа ані паўслоўца пра зыняволеные ды фізычнае вынішчэнне бальшыні тагачасных беларускіх літаратаў — так што Леаніду Маракову німа чаго высільвацца, выдаючы чарговыя тамы з прозвішчамі «ахвяраў і катаў»... Натуральная, што з праграмаў зынклі і быкаўская «Аблава», і нават «Ахвяры» Івана Шамякіна.

Што ж з'явілася на месцы тых твораў, што вывучаюцца раней у якасці абавязковых? Ну, вядома ж, гэта творы ўсюдыснай Раісы Баравіковай (вершы, п'еса «Барбара Радзівіл») і «шэдэўры» Георгія Марчука («Давыд-гарадоцкія каноны»). Вось жа, нічога новага пад Месяцам німа: вяртаныне «прыпасаднай клясыкі» ідзе поўным ходам.

Вельмі нялюбым для ананімных складальнікаў новых праграмаў зрабіўся Ўладзімер Арлоў: толькі дзіве ці трэ ягоныя кнігі згадваюцца ў сьпісах літаратуры «для пазакляснага чытацьця». Пра вывучэнне на занятках «Часу чумы» альбо «Эўфрасінні Полацкай» гаворкі не вядзенца.

Сярод «новых імёнаў» сучаснай беларускай літаратуры згадваюцца таякія «геніяльныя» літаратары, як К.Жук, Т.Трафімава, З.Падліпская (ах, я зусім забываюся: яна ж цяпер пра-

шуе ў Міністэрстве адукацыі!), М.Шабовіч альбо В.Шклярава, але прозвішчаў Уладзімера Някляева, Вінцэса Мудрова, Барыса Пятровіча, Валянціна Акудовіча, Лявона Вольскага альбо Андрэя Хадановіча вы там не сустрэнете. Ніякна, што менавіта гэтых аўтараў сёньня выдаюць ва Украіне, Польшчы, Швэції, Чэхіі, Нямеччыне. Галоўнае ж — не пакрыўдзіць «сваіх» і, у першую чаргу, самых сябе.

У сваю чаргу, у праграмах па расійскай літаратуре (XI—XII класы) зъмешчаныя цэлія разьдзелы пад сумнеўнай з навуковага гледзішча назвай: «Русская литература Беларуси». Там ідзе згадка пра такіх «геніяў пяра», як М.Чаргінец, А.Скарынкін,

А.Аўруцін, В.Паліканіна, С.Трахімёнак, але, вядома, «забытыя» Святлана Алексіевіч, Радзіслаў Лапушын і Андрэй Курэйчык.

Пры чытаныні праграмаў кідаецца ў вочы немалая колькасць недакладнасцяў, спасылак на няісныя альбо маральна састарэлыя выданыні.

Вядома, аўтар гэтых радкоў і не спадзяваўся, што ў праграмах могуць быць згаданыя напісаныя ім адмыслова для старшакляснікаў і настаўнікаў кнігі «Літаратура ад старажытнасці да пачатку эпохі рамантызму» і (у суаўтарстве з П.Васючэнкам і М.Тычынам) «Беларуская літаратура і сывет». Але што сапраўды ўразіла, дык гэта тое, што ў двух месцах (с.145—146 і с.210) артыкулы Л.Баршчэўскага «Старагрэцкі эпас: Гамэр», «Старагрэцкая драма: тэатар», «Старагрэцкая проза» і «Літаратура Старажытнага Рыму», некалі апублікаваныя ў часопісе «Роднае слова», прыпісаныя аўтарству Тацяны Шамякінай.

Вядома, цешыць, што ў праграмах па беларускай літаратуре засталіся «Знак бяды» Быкава, «Чужая бацькаўшчына» Адамчыка, «Каласы пад сярпом тваім» Караткевіча, апавяданыні Міхася Стральцова, паасонныя вершы Рыгора Барадуліна, Алеся Разанава, Генадзя Бураўкіна альбо Ніла Гілевіча. Але пры гэткім імпэце сёньняшніх «рэфарматараў» ніхто ні можа гарантаваць, што і яны адтуль ня зынікнутць і што ўжо наступнаму пакаленню дзетак не давядзенца вывучаць беларускую літаратуру па перакладзеных на беларускую мову тварэннях Сяргея Трахімёнка, Анатоля Аўруціна, Андрэя Скарынкіна альбо Тамары Красновай-Гусачэнкі...

Я далёкі ад того, каб перацэнваць у сёньняшній Беларусі — зь сёньняшнімі настаўнікамі і зь сёньняшнім дзяржаўнай адукацыйнай палітыкай — ролі беларускай літаратуры як гуманітарнай дысцыпліны. Але, далібог, наша літаратура не заслугоўвае таго, каб і надалей ад яе імя імкнуліся прамаўляць графаманы й проста хворыя людзі.

Менская моладзь пратэстуе супраць выкідання клясыкі з падручнікаў

Ганс вялікі і Ганс малы

Гаворка ня йдзе пра адступніцтва або зраду клясычнаму правапісу як прынцыпу. Новыя правілы дадуць нам падставу гаварыць пра адну беларускую мову на постсавецкім этапе яе раззвіцьця. Хоць новы правапіс, безумоўна, запатрабуе далейшага рэфармаваньня. Піша **Сяргей Дубавец**.

Гісторыя гэтай праблемы такая. Напачатку мінулага стагодзьдзя беларуская мова ня мела свайго правапіснага нарматыву. І тады рэдакцыя газеты «Наша Ніва» даручыла маладому навукоўцу Браніславу Тарашкевічу ўнармаваць правапіс.

Тарашкевіч задачу выканаў, і ўся Беларусь пісала па-беларуску адноўлькава да 1933 году. У 1933-м адбыўся раскол. Саўнаркам БССР правёў «моўную рэформу», якая мела жорсткі рэпрэсіўны і русіфікатарскі характар. Ставілася задача «спрапечнення» беларускага правапісу і «набліжэння» яго да расейскага. У выніку большасць навукоўцаў-мовазнаўцаў была расстрялянная ці сасланая ў ГУЛАГ, а саму беларускую мову сталі называць «грубай» (дзіва што, на пісьме больш не перадавалася мяккасць жывых беларускіх гукаў). З гэтага часу ўсталяваліся два правапісы, якія сёння называюць «тарашкевіцай» і «наркамаўкай». Першым правапісам да ўзъяднання 1939 году пісала Заходняя Беларусь, пасля — эміграцыя, а з 1980-х гадоў — практична ўсе новыя выданыні дэмакратычнага кірунку. Другім карысталася ўсё дзяржаўнае і афіцыйнае: улада, систэма адукацыі, СМІ і выдавецтвы.

На парозе абвяшчэння незалежнасці, на мяжы 1980-х і 1990-х гадоў канфлікт двух правапісаў акрэсліўся як канфлікт, галоўным чынам, этычны. Нельга пісаць паводле рэпрэсіўнага нарматыву. Асабліва, калі мы ўсе жывем у чаканьні суду над злачынствамі камунізму. І датуль, пакуль ніхто з упаўнаважаных і аўтарытэтных асобаў краіны ня выказаўся з асуджальнай ацэнкай рэформы 1933 году, само карыстаньне «наркамаўкай» выглядала маўклівым далучэннем да сталінскага генациду.

Сёння мы стаім напярэдадні зьяўленьня трэцяга правапісу. Праект новай рэдакцыі «Правілаў беларускай артаграфіі і пунктуацыі» падрыхтавала Міністэрства адукацыі. Неўзабаве новыя правілы стануть законам.

Візуальна гэта будзе мадэрнізаваная «наркамаўка». За tym выключэннем, што ў нас, прыхільнікаў «тарашкевіці», больш няма падставаў для этычнага канфлікту. Бо афарбоўваць крывею бальшавіцкіх злачынстваў правілы, прынятая ў незалежнай Беларусі XXI стагодзьдзя, — тое самае, што вінаваціць падлётка Ганса ў ваенных злачынствах ягонага дзеда-нацыста.

Што замінае нам прыніць новыя правілы ў якасці адзінных? Прынцыпы? Дык варта задумацца пра цану, якая некалі будзе заплочана за нашы прынцыпы.

Генэтычна яны — адно, Ганс вялікі і Ганс малы. Але малому трэба жыць сёння, ня чуючи на кожным кроку кінутага на адрас дзеда — «Ганьба!». Параўнаныне з беларускай мовай, аднак, кульгае ў tym сэнсе, што немцы за пасыльваенны пэрыяд здолелі ня толькі адбудавацца, але й аб'яднацца ў адно цэлае, а беларусы апынуліся перад чарговым раздробленнем.

Трэба прызнаць, што мы, ініцыятары «тарашкевіці», за мінулыя 20 гадоў так і ня здолелі стварыць уласнага адзінага руху. Наадварот, сёння мы ператварыліся ў сэкту, бо абраўся для існаваньня паралельны съвет. Замест таго, каб дамагацца зъменаў у афіцыйным правапісе, мы здаволіліся закрытымі асяродкамі сваіх выданняў і ніяк не сутыкаемся з

тым, што прынята называць моваю школы. Калі ў часы перабудовы мы на агульнанацыянальным узроўні патрабавалі вярнуць традыцыйную назну стаўцы — «Менск» і іншых гарадоў, дык сёньня нам дастаткова таго, што мы так пішам у сваіх асяродках, тым часам ва ўсебеларускай дыскусіі гэтае пытаныне ўжо даўно не стаіць. Зь іншага боку, справядлівыя па сутнасці этычныя аргументы супраць «наркамаўкі» прыводзяць для дэзарыентатыўнай карыстальнікай мовы, у tym ліку ў адносна новых правілаў. Сапраўды, каму захочацца пісаць «лукашэнкаўкай»? Выходзіць, што гэта і мы таксама сеем сумнеў у галаве маладога беларуса, які, выбіраючы мову іспытаў пры паступленыні ў ВНУ, раздумаеца («тарашкевіцай» — ня можна, «наркамаўкай» — брыдка, «лукашэнкаўкай»... ды пайшло яно ўсё...) і будзе здаваць па-расейску.

* * *

Калі ў часы абвяшчэння незалежнасці Беларусі ў 1991 г. тарашкеўчыкі жылі спадзевам на пагаджальную канфэрэнцыю, якая б асуздзіла злачынствы камунізму, у tym ліку і ў дачыненьні да мовы, дык потым чакалі, што «лясьне рэжым», зь якім пра мову гаварыць не было сэнсу. Запас трываласці гэтага чакання аказаўся такім вялікім, што напрыканцы 1990-х нават быў выйграны суд «Нашай Нівы» з Дзяржкамдрукам за права пісаць клясычным правапісам. Важна, што на tym судзе наш прынцып быў падтрыманы практична ўсёй нацыянальнай моўнай прафэсурой. Але з таго моманту (10 гадоў назад) якраз гэты запас пачаў таяць на вачах. Многія тарашкевічныя мовазнаўцы адышлі ад справаў, доўгачаканая новая нармалізацыя «клясыкі» з'явілася кулюарным парадкам і аказалася надта далёкай ад жыцця. Урэшце першапачатковая задача — думачь маштабам нацыі — была стражданая на карысць захавання прынцыпаў, якія даўно сталі кухоннымі.

Некаторыя ю сёння яшчэ чакаюць, калі «лясьне рэжым». Але лёгіка гісторыі падказвае іншае. Рэжым ня лясьне ніколі, пакуль альтэрнатыва яму будзе сядзець на кухні. На зъмену гэтаму правіцелю прыйдзе іншы,

напэўна, для беларушчыны ня лепшы. Сёньня мы маём ужо цэлую плойму канфармістай у чыстым выглядзе. Але і з нас дысыдэнты, трэба сказаць, ніякія. Мы не адмайляемся, як Ларыса Геніюш, ад савецкага грамадзянства, ад пашпарту з «капустай» і аўтамабільных нумароў з «закатам над балотам». І гэта прытым, што Беларусь — незалежная, пра што Геніюш магла толькі марыць.

Гаворка ня йдзе пра адступніцтва або здраду клясьчнаму правапісу як прынцыпу. Новыя правілы даюць нам падставу казаць пра адну беларускую мову на постсавецкім этапе яе развіцця. Новы правапіс, безумоўна, патрабуе далейшага рэфармавання — вяртання мяккіх знакаў, пераднаціскнога «я»... Але рабіць гэта трэба на ўсеагульным узроўні, а не ў закрытых асяродках, што не інтэграваныя ў агульнанацыянальныя моўныя працэсы, які без уздэлу гэтых асяродкаў выглядае скалечаным і ня надта жыццяздольным.

Што замінае нам прыняць новыя

правілы ў якасці адзінкі? Прынцыпы? Дык варты задумацца пра цану, якая некалі будзе заплачана за нашыя прынцыпы.

* * *

Вядома, новыя правілы могуць быць зганьбаваныя ўжо толькі за тое, што ўводзіцца пры аўтарытарным постсавецкім рэжыме. Але гэта нашая краіна і мы — такія ж складнікі гэтага рэжыму, як і ўсе астатнія. Мы лічым сябе пратэстным электаратам, але самое жыццё ператварае нас у цынікаў і падмочвае нашыя прынцыпы ў вачох наступнікаў. «Чаму яны не змагаліся за старожытныя сымбалі й мяккія знакі? Таму што здаволіліся, што карыстаюцца гэтым самі?..»

Няма сэнсу тут казаць пра тое, што ў адной мовы могуць быць два й болей нарматывныя правапісы. Но новыя правілы не даюць мовазнаўчай гардыні падставаў называць іх «наркамаўкай» і не пакідаюць анікіх важкіх апраўданняў далейшай правапіснай раздробленасці. Нам

патрэбная візуальна адна беларуская мова. Адна для ўсіх — і для афіцыёзу, і для апазыцыі, і для школы, і для друку. Иншы вакол расейскага слана будзе ўвіхацца ды брахаць ўсё больш і ўсё драбнейшых мосек, і ўсё больш яны будуть «разъбірацца» не са сланом, а паміж сабою.

Мы павінныя выйсці на сытуацыю штучна створанага парытэту беларускай і расейскай мовай. Адзін на адзін. І тады звычайні беларускі чалавек аднойчы спытаеца ў сябе самога — а чаму гэта «Панарама» ў нас не беларуская? І чаму Прэзыдэнт у нас — не беларускі? І чаму нашая школа — не беларуская?..

Сёньняшняя Беларусь — постсавецкая і аўтарытарная — далёкая ад ідэалу, які нам мроіцца. Але пакуль мы не адчуем сябе яе часткай, нічога ня зменіцца.

Паводле газеты «Свабода»

А што Вы думаеце пра гэта?

Пішэце нам.

Наш адрас: а/с 537, 220050 Менск.

e-mail: nn@nn.by.

Факс: (017) 284-73-29

Пытайцеся ў распаўсюднікаў НОВЫ НУМАР

падпісны індэкс 00345

Працэсы ідуць

Чарговыя суды над беларускамоўнымі актывістамі у цэнтры ўвагі правінцыйных гарадоў

На съезде Азарцы — 1 млн 240 тыс. штрафу, школьника Ивана Шылу признали виноватым, але вынесли только пять лет лишения свободы. Адвокатка Марыяна Симашка на працэсе: «Хотя я и не имею права работать с преступниками, но я могу помочь «Молодому Фронту» в борьбе с Беларусью, и я не буду делать этого больше». Прокурор: «Не перетворяйте обычную справу в политическую. Мы будем судить не заслуженного члена общества хамячко!».

Салігорск

Акциями, что даехаць равніцай да Салігорску — не такая легкая справа. Первые маршрутки и автобусы у города гарникоў ад'ядждаюць только пасля восьмай раницы. Таким чинам, можно было не пасыпець да пачатку працэсу, які быў запланированы на 10:00. Ехаки из неких из грамадзких актывістаў таксама не хадзяцца, бо была реальная опаска быць перахопленым міліцыянтамі яшчэ па дарозе, таму вырашаў паехаць зьвечара.

Як потым выясняўся, я быў не адзін такі. Уже пасля поубычы за распаўсюд улётак у Салігорску былі затрыманы Иван и Илья Шылы, Зыміцер Ясевич, Тацяна Буланава, Франак Вячорка и Сергей Клюев. Пасля некалькіх гадзін знаходжання у пастарункуну іх выпусцілі.

Иван Шыла — апрануты ў прыгожы съветлы строй — разом з бацькамі звязаўся перед будынкам суда хвілін за дзесяць да пачатку працэсу. Здавалася, что хлопец амаль не хваляваўся.

Хтосьці выйшаў з суду са словамі: «Сыпяшайцеся, у залі практична німа вольных месцаў». Усе здзіўлена пасікалі плячыма, бо ў суд яшчэ амаль ніхто не заходзіў. Як Иван і прасіў, на ягоны працэс выдзелілі самую вялікую залу

ЗІМІЦЕР ПЛАНКАВЕЦ

Бацька і сын Шылы.

суду, прыкладна на 60 месцаў. Аднак большасць месцаў з самай раницы занялі... санцыяльныя педагогі салігорскіх школ, якіх абавязалі прысыць на працэс.

Сядзячых месцаў не хапала, частка людзей стаяла ў задніх штрагах. Судзьдзя Валянціна Лапіна папрасіла выйсьці з залі тых, каму не хапіла месцаў. Маці Ивана Святланы на гэта адзягавала: «Сядзем на падлогу, але з залі ня выйдзім». Праз некаторы час прынеслы дадатковыя лавы.

Ад пачатку ў залі знаходзіўся чалавек з камэрай, які вёў запіс. Иван папрасіў, каб здымкі былі спыненыя, на што прокурор Чарнышэвіч адзначыў, што апэратор афіцыйна акредытаваны. Аднак Шыла настойваў, і судзьдзя ўзяла бок хлопца. Апэратор разом з маладзенчай журналісткай сышлі на вуліцу, дзе працягнулі здымам.

Тыя ж, хто не патрапіў у залу, праводзілі акцыю падтрымкі падсуденым суду: 60—70 чалавек разгарнулі расыяйскі «Молоды Фронт»

спыніць», «Зараз не 1937-ы». Амаль адразу пад'ехалі аўтобусы з АМАПаўцамі, якіх спэцыяльна прывезлы з Минска. У людзей пачалі забіраць расыяйскі, некоторых запіхвалі ў аўтобусы і таўклі. Агульным затрымалі восем чалавек.

Тым часам Иван Шыла працаваў судзьдзі адразу вынесыці прысуд, бязь лішніх фармальнасцяў. «Давайце пашкадуем час і сілы людзей, якія прыйшли сюды замест таго, каб знаходзіцца на працы. Присуд усё адно ўжо даўно вядомы», — адзначыў Шыла. Яго бацька Уладзімер пагадзіўся з прапановай сына. Вінаватым хлопец сябе не признаў.

Иван катэгорычна адмовіўся даваць любыя паказанні. «Гэта ёсць адно нічога ня вы рапышыць і ня зменіць», — сказаў ён і доказаў на сей на лаву падсудных. Прокурор пачаў зачытваць паказанні Ивана ад 26 траўня. На большасць пытанняў падчас таго допыту хлопец адказаў «ня ведаю ці ня помню».

Допыт съведкаў, сярод іх большасць было міліцыянтаў, быў хуткім. Праваахоўнікі расказаў, як неаднаразова затрымлівалі Ивана з налепкамі ці расыяйскімі. Уласна пра «Молоды Фронт» нічога сказана не было. Апроч таго, што Ивана лавілі з транспарантам «Свабоду Зымітру Дацкевічу». «А Вы ведаеце, хто такі Зыміцер Дацкевіч?»

— запытаўся Уладзімер Шыла. — «Не». — «Тады адкуль Вы ведаеце, што гэта кепскі чалавек?» Адказу на гэтае пытанне ўжо не прагучала. Адзін з міліцыянтаў ахарактарызаваў Шылу наступным чынам: «Он как бы лідер».

Пасля суд пачаў знаёміца з матэрыяламі справы. Акцялася, што ў справе фігуруе настава той факт, што Иван з'являўся каардынаторам кампаніі па беларусізацыі грамадзкага транспарту Салігорску. Дарэчы, кампанія была падтрыманая мясцовымі ўладамі. І прыпынкі гарадзкіх аўтобусаў ці перабываючы і па-беларуску.

Фігуравалі раздрукавані артыкулі з інтэрнэт-сайтаў, выразкі з газет, а таксама раздрукавані тэлефонных размовыў Ивана. Адвакатка Марыяна Симашка адзначыла, што нават падчас працэсу пяці маладафронтавцаў суд не разглядаў матэрыялы з сайтаў, а таксама праслушаў ваньне телефонаў, бо гэта было зроблена без адпаведных санкций і экспертызы. Салігорскі суд вырашыў разглядаць гэтыя матэрыялы.

Была зачытаная характеристыка з школы, дзе Ивана назвалі «эзгацэнтрычным падліткам, які ўвесці час хоча быць у цэнтры ўвагі». Уладзімер Шыла адмовіўся даваць характеристыку сыну.

Ля будынку суду АМАП

зноў пачаў затрымліваць людзей. Агулам восем чалавек аказаліся ў Салігорскім РУУСе, на іх склалі пратаколы за дробнае хуліганства і прызначылі на наступны дзень суд. Ноч маладёны правялі ў пастарунку.

Падчас судовых спречак прокурор Чарнышэвіч прапрасіў асудзіць Івана без пакарання. Гэта ён патлумачыў тым, што Іван непаўнагодовы, таму ня можа быць кінуты ў турму або на хімію. Паколькі Шыла нідзе не працуе, ён таксама ня можа быць аштрафаваны. Прокурор перасыярог, каб не ператваралі «звычайную справу» ў палітычную. «Мы нават судзіл сябра незарэгістраванага таварыства па гадоўлі хамячкоў», — сказаў ён.

Адвакат Марыяна Сімашка зазначыла, што німа ніводнага прамога доказу ў дзелу Івана ў «Маладым фронце». Яна таксама заяўліла, што хача ня мае права рабіць ніякіх ацэнак, але «лічыць дзейнасць МФ пазытыўнай і карыснай для Беларусі, і яна будзе праз нейкі час ацнена належным чынам».

Пасля апошняе слова ўзяў Іван Шыла. «Сёньня судзяць не канкрэтна мяне, сёньня судзяць усіх, хто ня згодны з гэтай систэмай. Сёньня адбываецца суд над грамадзянскай абыякавасцю. Гэта ўсё адбываецца з маўклівай згоды ўсіх нас, нават тых, хто прысутнічае ў залі, і гэта ненармальнасць абуреа», — сказаў Іван Шыла. Ягоная прамова скончылася авацыямі залі.

Перад самым агучваннем прысуду ў залі прараваўся Павал Севярынец, які ў гэты самы дзень быў вызвалены з берасцейскай турмы і пабываў на працэсе ў Нясьвіжы.

Судзьдзя Лапіна ўрэшце прызнала Івана вінаватым, вынесшы яму перасыярогу.

На прыступках суду Івана сустракалі з кветкамі. Іван быў нешматлоўны: «Ціпер важна падтрымаць тых, хлопаў і дзяўчат, якія ціпер знаходзяцца ў РУУСе».

Сыпяваючы «Магутны

Божа», калёна, паперадзе якой ішлі Іван і Ўладзімер Шылы, а таксама Павал Севярынец, наіравалася да пастарунку. Таксама Салігорск, напэўна, яшчэ ня бачыў. Нехта з мінакоў у разгубленасці сказаў: «Сёньня праста нейкі дзень беларускай мовы».

**Зыміцер Панкавец,
Салігорск—Менск**

СІМЁН ПЕЧАНКО

**Маці Насты Азаркі,
спадарыня Зоя, прыйшла
падтрымаць дачку.**

Нясьвіж

Ранішні Нясьвіж сустрэў дажджком і пільнымі міліцыянтамі, што ўважліва разглядалі ўсіх незнаёмых маладых людзей. На аўтавакзале сустракаю Насту Азарку ў атачэнні сябrou і знаёмых. З Клецку, даведаўшыся пра суд зь інтэрнту, прыехаў падтрымач яе Сяргей Панамароў.

На кожным перакрыжаванні стаяць патрулі, якія «перадаюць» нас чарговаму насту. Ззаду з адсутнім выглядам цягніцца дзядзька не-дхусенсоўнага выгляду.

Калі суду мігціць уваччу ад міліцыянтаў. У двары мясцоўлага РУУС чакае аўтобус з АМАПам. У двары дзяжуць здымачная група БТ, прысутныя пазнаюць Дзяніса Бальшакава, аўтара сюжетаў пра порнагасці на Плошчы. Карэспандэнт радыё «Свабода» рабіць фота на памяць, ад чаго дзяржаўныя журналісты відавочна ніякія не дыкуюць да адмаўляюцца ад каментароў.

Падцягваючыя людзі — зь Менску Алесь Міхалевіч, Павал Красоўскі з Жодзіна. Побач знаходзяцца прадстаўнікі амбасадаў ЗША і Славакіі. Іх вітае галоўны ідэолаг Нясьвіжу сп. Карпюшкін. Наста на-адрэз адмаўляюцца называць прозвышча судзьдзі: «Не хачу пісаваць загадзя рэпутацыю чалавеку, ад якога я так нічога не залежыць».

Пачынаецца суд. Старшынёе судзьдзя Марыя Дунаева. На пачатак паседжання не з'явіліся сем съедак. Адзін з іх, супрацоўнік УКДБ Менскай вобласці, адсутнічаў па

уважлівай прычыне і ягоныя паказанні са згоды бакоў заслушалі пазней. Калі прысутных съедак на час просьб пакінуць залю, мама Насты Зоя Андрэёўна, заяўленая ў якасці съедкі, адмаўляеца ад гэтай ролі: «Як я, мама, буду съедчыць супраць дачкі?»

Съедкі з большага міліцыянтамі. Узгадваюць, як затрымлівалі Насту за расклейванье налепак, вывешванье расыцяжкі з надпісам «Свабодку Дашкевічу!». Операўнаважаны крыміналынага вышуку прыгадвае пра ператруды на кватэры Азаркі, у часе якіх канфіскавалі агітацыйныя матэрыялы — газэты, дыскі, налепкі.

Тым часам за вакном мітусіца міліцыянты — жанчына паспрабавала разгарнуць сцяг. Затрымаць яе не далі. Тады людзі ў цывільным схаплі журнالістаў, што фатографавалі здарэнне. Сяргей Сыс ды Ўладзімір Грызін гадзіну правялі ў пастарунку.

У часе перапынку высыяўляюцца, што група падтрымкі павялічылася. На вуліцы стаяць палітыкі і праваабаронцы, пад'ехалі маці быльых палітвізінгаў, з'явілася Эніра Браніцкая. Яны суцяшаюць маму Насты, якая на пытаньне пра ўражанні ад працэсу здолела выцінучы з сябе толькі адно: «Цяжка».

Сяргей Панамароў пахваліў нясьвіскага ідэолага, маўляй, спакойна тут у вас, а ў Салігорску сёньня дзяцей пабілі. На што прысутныя пачулі — «Ды ў нас жа гасцінны горад!»

Пасля паўзы працягваецца азнямленне з рэчавымі до-

казамі віны. «Пашта ад Севярынца», — зачытвае судзьдзя Дунаева. У гэты момант за вакном суду з'яўляецца і сам «доказ».

Дзяржаўны адвінаваўца па пунктах пералічвае доказы незаконнай дзейнасці Насты Азаркі. Гэта й агітацыя за арганізацыю, і паклён на БРСМ, а таксама ўдзел у паседжаннях незарэгістраванай арганізацыі, вывешванье расыцяжак ды раздрукаваныя інтэрв'ю з розных інтэрнэт-сайтаў. Але з улікам добрых характарыстык з месцаў працы прокурор просіць абмяжавацца штрафам у памеры 500 базавых адзінак (15 млн. рублёў).

У сваім выступе адвакат Галіеў заявіў, што артыкул, паводле якога судзяць Насту, не адпавядае сучаснаму заканадаўству й патрэбны толькі пэўным асобам у Беларусі. Сказаў, што ня можа быць складу злачынства ва ўдзеле ў арганізацыі, якая мае культурніцкія, адукацыйныя мэты, што такая арганізацыя мусіла б быць падтрыманая дзяржавай, і заклікаў спыніць справу.

Азарка ў апошнім слове сказала, што прызнае сваю памылку, што гуляла ў дзіцячыя гульці, скакала вышэй галавы. Але заявила, што ня спыніць дзейнасць і будзе працаўваць у тым самым рэчышчы надалей, і будзе дамагацца, каб арганізацыю зарэгістравалі. Цягам працэсу Наста заяўляла, што дзейнічае адна, згодна з уласнымі матывамі. Яна частковая прызнала свою віну.

У 15 гадзінаў Азарцы вынеслі прысуд: 40 базавых адзінак (1 млн 240 тысячай) штрафу. Паведамленне пра неабходнасць сплаціць 8 тысячаў рублёў за судовыя выдаткі выклікала абурэнне ў залі, некалькі чалавек выгукнулі «Ганьба!».

«Я чакала, што прысуд будзе нашмат больш жорсткі, — кажа Наста. — І я лічу, што мы вытрымалі гэты іспыт — і я, і ўсе тыя, хто мяне падтрымліваў».

**Сімён Печанко,
Нясьвіж—Менск**

Беларусь хоча далучыцца да ёўрапейскай энэргасыстэмы

Гэта адна з прапановаў, якія прывёз у Брусэль намеснік міністра замежных справаў
Валер Варанецкі.

Адзінай энэргасыстэма для энэргетыкі — гэта тое самае, што НАТО для бяспекі. У цяперашні час Эўрасаюз будзе ўстаўку пастаяннага току між польскімі горадамі Элк і Алітусам у Літве. Гэта б звязала балтыйскую электрасыстэму з агульнай ёўрапейскай і гарантавала б аднаўленчых зблой.

У падобным падгучэнні зацікаўлялася і Беларусь. Яна прапануе Эўракамісіі адзейніцаць лінію электротрансфера «Росія—Беласток». Тая мае напругу 220 кіловольт. «Калі там збудаваць устаўку пастаяннага току, перавесыці гэтую лінію на напругу 400 квт, зьявіцца можчымасць стварэння транспартнага колца «Эўрасаюз—Беларусь—Эўрасаюз», — кажа начальнік управленьня пэрспэктыўнага разьвіцця і інвестыцый Міністэрства энэргетыкі Беларусі Уладзімер Баброў.

Баброў падкрэсліў, што беларуская прапанова выклікала цікавасць у Эўракамісіі і будзе абмяркоўвацца.

Тэхнічна гэты праект не такі складаны, як польска-літоўскі, бо ён можа быць ажыццёўлены ў калідоры ўжо існых лініяў, шляхам простага змянення іх напругі і прапускнай здольнасці.

Баброў падкрэслівае, што гэтае пытанье мае стратэгічную важнасць для Беларусі. Беларусь мае таксама лініі для

пастаўкі электрычнасці ў Польшчу зь Бярозы і для атрыманьня электрычнасці з Чарнігава і Чарнобылю (Украіна). Канцепцыя энэргабяспекі прадугледжвае і пабудову лініі Роўна—Мікашевічы для паставак з Ровенскай АЭС.

Няспынны ціск «Газпрому» і Крампло вымусіў Беларусь, съследам за іншымі цэнтральна ёўрапейскімі краінамі, задуманца. Дагэтуль істотную долю элек-

Намеснік міністра замежных справаў Беларусі: «Беларусь і ЭС павінны пераходзіць ад простага гандлю да больш прагрэсіўных формаў эканамічнага ўзаємадзеяння. Беларускі бок запрашае ёўрапейскіх інвестараў у стратэгічныя сферы эканомікі».

рыкі Беларусь закупляла ў Рәсеi.

Эўракамісія скіравала запрашэнне ў Украіне й Малдове далучыцца да Цэнтральна ёўрапейскай энэргасыстэмы. «Стварэнне адзінага электраэнэргетычнага масіву з узделам Беларусі, які падтрымае адзін другога, жыццёвую неабходнасць», — мяркую супрацоўнік Міністэрства энэргетыкі.

З гэтай і іншымі прапановамі ў Брусэль пабываў намеснік міністра замежных справаў Беларусі Валер Варанецкі. З ве-

раснія ён выступіў там на міжнароднай канфэрэнцыі па пытаньнях так званай «ёўрапейскай палітыкі добрага суседства», якая распаўсюджваецца на суседзяў ЭС ад Альжыру да Рәсеi.

У сваім выступе В. Варанецкі заявіў, што Беларусь гатовая да супраць з ЭС у энэргетыцы, транспарце, транзыще, сельскай гаспадарцы, науцы. Сапраўднай сэнсацыяй прагучалі ягоныя словаў, што «Беларусь і Эўрасаюз павінны пераходзіць ад простага гандлю да больш прагрэсіўных формаў эканамічнага ўзаємадзеяння. Беларускі бок запрашае ёўрапейскіх інвестараў у стратэгічныя сферы эканомікі: энэргетыку, машынабудаванні, хімічную і нафтаперапрацоўчу прымесловасць» (цитата БелТА).

Такога раней беларускія афіцыйныя прадстаўнікі не гаварылі. Гэта якраз тыя галіны, кантролю над якімі брутальна дамагаюцца расейскія карпарацыі.

«Нашым краінам час на справе пераходзіць да фармавання агульнай канкурэнтнай эканамічнай прасторы на ёўрапейскім кантынэнце, да стварэння адзінных тэхналягічных ланцужкоў, адзінных лагістычных і транзыгных схем. Бяз гэтага Эўропа будзе прайграваць у глябальнym эканамічным спаборніцтве», — сказаў намеснік кіраўніка беларускага МЗС.

Цікава, што расейская прэса анансавала прыезд у Брусэль віцэ-прэм'ера Ўладзімера Сямашкі, але беларускі бок абверг гэтыя чуткі.

Мікола Бугай

Якая будзе цана на газ у 2008-м?

«Формулу можна па-рознаму чытаць, і на якую велічыню падвышыцца цану на газ — гэта пытанье», — паясьнілі журналістам у «Белтрансгазе». Цана будзе зразумелая толькі да сярэдзіны студзеня, калі канчаткова складзецца цэнавая кан'юнктура. Таму ў Менску наперад гатовыя да традыцыйнай пераднавагоднай спрэчкі з «Газпромам».

Кантракт прывязвае цану газу для Беларусі да «сярэдненеўрапейскай» мінус падаткі і транспартныя выдаткі. Аднак што такое сярэдненеўрапейская цана, ніхто ня ведае. Калідор ёўрапейскіх цнаў — 250—300 дал. за 1 тыс. куб. м.

Пасол Рәсеi назваў лічбы 125—150 даліараў за кубамэтар як магчымая цана газу для Беларусі.

Прапанова даляраў адстае ад попыту

Гэта можа азначаць працяг пагаршэння стану замежнага гандлю, мяркую газета «Беларусы и рынак». Паводле вынікаў жніўня прапанова даляраў на Беларускай валютна-фондавай біржы скарацілася на 39% да аналягічнага паказчыка 2006 г. Яна на 34,2% ніжэйшая за попыт і склала \$338,4

млн. Падобная ситуацыя і з Эўра.

Перавытворчасць цукру

У часе наведвання Скідзельскага цукровага камбінату прэм'ер Сяргей Сідорскі паведаміў, што беларускі бок разылічвае прадаць расейцам увесць цукар, выраблены ў 2007-м. Расея гэтага не камэнтуе. Пакуль

беларуская квота на продаж — 180 тыс. т. Аб'ём жа вытворчасці складзе 420 тыс. т.

Скачок цнаў на малако

Апошняя паўгоду трymаецца выгадная кан'юнктура на рынках малакапрадуктаў. У парыўнанні з 2006 г. сярэдняя цны на сухое малако і казеін выраслы ўдвай.

МВ

СП

Тыдзень халодны, верасень звычайны

На гэтым тыдні ў Беларусі чакаецца халаднаватае і дажджлавае надвор'е. Тэмпэратура паветра апусцілася да 15—20 градусаў. У канцы тыдня вільготнае паветра з-над Балтыкі прынясе кароткачасовыя дажджы.

Што да верасьня, то, як чакаецца, па тэмпэратур-

ры і ападках ён будзе блізкі да сяродніх шматгадowych значэнняў. Сяродняя тэмпэратура складзе 11—13 градусаў ціпла. Гэта будзе клясьчны верасень з умерана цёплым надвор'ем, дажджамі і невялікім перапынкам на «бабіна лета».

СМ

ЮЛІЯ ДРАЗІКЕВІЧ

«Плянаў разъмяшчэння расейскай ядзернай зброі ў Беларусі няма»

«У Беларусі ёсьць свой статус, замацаваны ў яе канстытуцыі, і ў цэлым на гэтым пытанні вырашанае», — заявіў міністар замежных спраў Ростаў Лайроў на брыфінгу ў панядзелак у Маскве.

ЯС

ЗЪМЕНЫ

Інтэрнэт больш папулярны за тэлевізію

З найноўшых дасьледаванняў, праведзеных па замове IBM, вынікае, што ўсё болей людзей у разьвітых краінах аддаюць перавагу інтэрнэту перад ТВ. Цэлія 19 % анкетаваных праводзіць у інтэрнэце 6 гадзінай штодзень, у той час як толькі 9 % гэтулькі ж часу глядзіць тэлевізію. 60 % дасьледаваных сядзіць перад кампютарам па 1—4 гадзінай у дзень, а 66 % столькі ж часу бавіцца перад тэлеэкранам.

Вольга Данішэвіч

Махляр падмануў Беларусь на 4 мільёны

Апэратыўнікі дэпартамэнту па барацьбе з арганізаванай злачыннасцю МУС РФ затрымалі ў Маскве прадпрымальніка, які падазраецца ў махлярстве з пастаўкамі нафтапрадуктаў у Беларусь на суму каля 4 млн далераў, паведаміла ў панядзелак РІА «Новости», крыніца ў расейскіх съедчых органах.

Падазраваны быў зытрыманы надоечы ў афісе сваёй фірмы, разъмешчаным у цэнтры Масквы. Яго імя ў інтарэсах съедзства не

паведамляєца, паведамляе тая ж крыніца.

Паводле звестак МУС Беларусі, затрыманы ўклаў дамовы на паставку для ўзброненых сілаў рэспублікі дызэльнага паліва на суму 98,8 мільёну расейскіх рублёў, але авбязальніцтваў сваіх ня выканаў і зынік.

Як паведаміла крыніца, мужчына арыштаваны судом, пра ягонае затрыманье паведамілі ў МУС Беларусі. Вырашаецца пытанне пра экстрадыцыю падазраванага.

АГ

Лябедзька і Калякін маглі загінуць

Лідэры АГП і ПКБ Анатоль Лябедзька і Сяргей Калякін 31 жніўня позна вечарам вярталіся зь Берасця.

«Недалёка ад Стоўпцаў мы пачалі адчуваць, што з заднім колам нашага аўтамабіля нешта не ў парадку», — кажа А.Лябедзька. — Мы зъехалі на ўзбочыну. Амаль адразу да машыны пад'ехаі міліцыянты з аўтаматамі, якія пачалі дапытваць, што здарылася. Мы сказаі, што маем праблемы з заднім колам. Калі мы пачалі яго аглядаць, то высыветлілася, што ўсе чатыры балты кола адкручаныя».

А.Лябедзька кажа, што з машынай не было ніякіх праблем да таго моманту. «Пад Бярозай мы спыніліся ў прыдарожнай кавярні. У гэты час да кавярні пад'е-

PHOTO:VM-MEDIANET

хай нейкі мікрааўтобус, адкуль выйшлі чатыры чалавекі. Кіроўца бачыў, што адзін зь іх аблакаціўся на нашу «Міцубісі». Пасля ўжо мы падумалі, што ён мог праўяраць, ці была ўключана сыгналізацыя. У кавярні мы сядзелі хвілін 30, што робіцца з машынай, бачыць не маглі».

Зыміцер Панкавец

СЪЦІСЛА

Шушкевіч: «Ні ў якую сэкту я не ўваходжу»

БТ зьвінаваціла Станіслава Шушкевіча ў прыналежнасці да «Царквы Аб'яднаньня», прызнанай у Беларусі дэструктыўнай сектай. С.Шушкевіч абверг: «Ні ў якую сэкту я не ўваходжу, а сустракаўся зь лідэрам царквы Мунам на съвецкіх

прыёмах. Гэтая царква ў іншых краінах сектай ня лічыцца. З Мунам і Гарбачоў сустракаўся». Шушкевіч перакананы: правакацыя звязаная з яго

вылучэннем на Нобэля.

Зыміцер Панкавец

«Хочам вучыцца па-беларуску» ў Горадні

У межах акцыі «Хочам вучыцца па-беларуску» моладзь правяляла флэш-моб падчас канцэрту на Савецкай плошчы. Гарадзенцы прыйшлі на канцэрт з падручнікамі беларускай

мовы і селі на плошчы з разгорнутымі кнігамі.

Дэманстрацыя за Беларусь у Нью-Ёрку

8 верасьня Беларускі Моладзевы Рух Амэрыкі ладзіць дэманстрацыю супраць судоў над беларускамоўнымі юнакамі ў Беларусі. Пачатак аб 11.00 перад будынкам ААН. МБ

Факты – упартая рэч

Беларусь спрабуюць уцягнуць ва ўнутрырасейскія палітычныя гульні. Піша Віталь Тарас.

Пры канцы лета лідэр Камуністычнай партыі Pacei Генадзь Зюганau падзяліўся плянамі съяткаваньня 90-й гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі. Як паведаміў кіраўнік расейскіх камуністаш, галоўныя мерапрыемствы пройдуць 4—5 лістапада ў Менску. І толькі ўрачысты сход 6-га адбудзеца ў Маскве. Ну, а дэмантрацыі ѹ мітынгі 7-га павінныя праісьці ва ўсёй Pacei. Адзін з высокіх функцыянераў КПРФ пазней дадаў, што на съяткаваньне запрошаныя лідэры камуністычнага рабочага руху зь некалькіх дзясяткаў краінаў — у тым ліку таварыш Рауль Кастра з Кубы і дэлегацыя Партыі працы з КНДР.

Назад, у калыску РСДРП!

Чым выклікане жаданьне расейскіх камуністаш правесыці большую частку сваіх съяточных мерапрыемстваў — зразумела. Акрамя жаданьня падкрэсліць сымбалічнае значэнне братэрскага саюзу Беларусі й Pacei на сучасным этапе, ёсьць і больш празаічныя прычыны.

Па-першое, 7 лістапада засталося «чырвоным лістком календара» толькі ў Беларусі. Нідзе больш на постсавецкай прасторы, у тым ліку і ў Pacei, гэты дзень не адзначаеца ў якасці дзяржаўнага съята.

Па-другое, юбілей Кастрычніка адбудзеца меней як за месяц да выбараў у расейскую Думу. Між тым, 4 лістапада, які цяпер афіцыйна адзначаеца ў Pacei як Дзень народнага адзінства, зарэзэрваваны пущінскай «Адзінай Расеяй». Так што месца для ўрапатрыятычнага піяру ў гэтых дні ўжо занятае галоўнымі прэтэндэнтамі на перамогу на сёлетніх выбарах у ніжнюю палату расейскага парламэнту.

Давядзеца КПРФ піярыць сябе з суседнім Беларусі, пад размовы пра інтэграцыю.

Ніякіх тлумачэнняў з боку афіцыйнага Менску наконт масавага заезду камуністаў у беларускую сталіцу, які мае адбыцца ў лістападаўскія дні, мы пакуль ня чулі. (І нават праграмы гэтых съяткаваньняў жыхары сталіцы ня ведаюць.) Але нейкай незадаволенасці ў сувязі з намерам КПРФ выкарыстаць імя Лукашэнкі падчас сваёй выбарчай кампаніі ды правесыці тут грасендыёзнае съята пад чырвонымі сцягамі кіраўнік дзяржавы таксама ня выказаў.

Магчыма, усё гэта дыктуеца ўсяго толькі палітычным момантам, звязаным з парламэнцкімі ды прэзыдэнцкімі выбарамі ў Pacei. Да палітычных манэўраў уладаў РБ усе ўжо прызычайліся — сённяня так, а заўтра можа быць інакш, у залежнасці ад абставінаў. Тым больш, што камуністам ня ўдаца набраць у Думе галасоў больш, чым ім загадзя вызначана Крамлём. Але ж тут бачацца падставы для размовы на больш грунтоўную тэму. Чаго на гэтым фоне вартыя размовы пра тое, што незалежнасць Беларусі сапраўды зрабілася для сённяняшняй улады неад'емнай каштоўнасцю — як пра тое неад'емнай зайяўляй кіраўнік дзяржавы, а за ім паўтаралі ды паўтараюць дзяржаўныя чыноўнікі розных рангаў?

«Раніцой у газэце...»

У адным зь нядайніх выпускаў перадачы «Праскі акцэнт» на радыё «Свабода» Юры Дракахруст задаў сваім суразмоўцам пытаньне: чаму ў той час, як дачыненьні Менска й Масквы яўна сапсоваліся праз нафтагазавы канфлікт і ў афіцыйнай прэсе пануе незалежніцкая, часам антырасейская рыторыка — у школы вяртаюцца падручнікі, дзе гісторыя выкладаеца з ранейшых, расейскацэнтрычных пазицый? Як спалучыць незалежніцкую рыторыку з выхаваньнем «савецкага патрыятызму» ў духу

«Кароткага курсу ВКП(б)?» Удзельнікі перадачы — аўтарытэтныя гісторыёграфы — адказалі на пытаньне па-рознаму. Але першы адказ быў самы просты — падручнікі ўсё ж ня прэса. Яны рыхтуюцца досьць доўга. І калі на нейкім этапе ў праграмах па гісторыі даміноўнай зрабілася канцепцыя найбольш адзёзных аўтараў — такіх, як Трашчанок альбо Новік, — імгненна «павярнуць» гэтую праграму ў адпаведнасці з выступамі першай асобы дзяржавы альбо зъ перадавым артыкулам у «Советскай Беларуссии» немагчыма.

Гэтае тлумачэнне хоць і выглядае натуральным, выклікае жаданьне сёе-тое ўдакладніць.

За савецкім часам зымест ня тое што падручнікаў, але нават энцыклапэдыйных выданьняў сапраўды мог зъмяніцца імгненна, на загад уладаў. Амаль як у сатырычных радках: «Раніцой у газэце — увечары ў куплесце». У ролі «куплестаў» маглі апінуцца любыя выданыні. А калі не было тэхнічнай магчымасці нешта паправіць, кнігі проста сканфіскоўвалі. Вядомы выпадак, калі выдавецтва «Вялікай Савецкай энцыклапэдіі» разаслала падпісыкам паперу з просьбай вярнуць атрыманы імі апошні том выданьня як памылковы! І пераважная большасць падпісыкаў пакорліва вярнула «няправільныя» тамы...

Ці можна сабе ўявіць, каб на другі дзень па выхадзе ў сьвет працы таварыша Сталіна «Пытаньні мовазнаўства» хоць якая-небудзь публікацыя ў гэтай галіне абышлася без таго, каб на кожнай старонцы не цытаваўся правадыр? Гэта справа даўно мінулых дзён, і ў сучаснай Беларусі такое не практикуеца. Але ўзынікае больш істотнае пытаньне. А што казаў кіраўнік дзяржавы за апошні час такога, што пярэчыла б

камэнтары

«масквачэнтрычным канцэпцыям» у найноўшых падручніках па гісторыі? І што магло б аўтараў адывезных падручнікаў навесці на думку, быццам прыйшоў час чарговай «перастройкі» у мазгах?

Марксісты ў «Мэрсэдэсах»

Нягледзячы на інвэктывы ды пагрозы на адрас расейскіх алігархай ці нават самога Пуціна, Лукашэнка нідзе ёй ніколі не казаў, што ён зракаеца савецкага мінулага разам з усімі савецкімі мітамі.

Што тычыць дзяржаўнай незалежнасці — дык пра яе, сапраўды, вышэйшыя чыноўнікі пачалі гаварыць як пра недатыкальную каштоўнасць. Было б дзіўна, калі б чыноўнікі ўсіх рангаў, убудаваныя ва ўладную вэртыкаль, не ўсьвядомілі важнасць і карыснасць для сябе незалежнасці. Незалежнасці, найперш, ад Крамля і пущінскай вэртыкалі ўлады. Але ж незалежнасць для паноўнай эліты пакуль ня ёсьць, як кажуць філёзафы, «рэччу ў сабе». Каб яна зрабілася «рэччу для сябе», стала сапраўды зъястоўнай каштоўнасцю, эліта павінна ўзыняцца над сваімі карпаратыўнымі інтэресамі.

Але як гэта можа адбыцца, калі ў гэтай эліты альбо намэнклятуры няма ўласнай ідэалёгіі? Сённяшняя дзяржаўная ідэалёгія, якой прасякнутыя тყы самыя падручнікі гісторыі, цалкам перайманая. І складаеца яна з аскабалкаў так званай камуністычнай ідэалёгіі. Чаму так званай? Да таму, што тая ж КПРФ, якая лічыць сябе съязганосцам камуністычных ідэяў і якой шчыра сымпатызуе лідэр Беларусі, мае вельмі ўскоснае дачыненне да марксізму-ленінізму. Увогуле, яе ўпартычнай партыйй у поўным сэнсе гэтага слова называецца можна хіба толькі ўмоўна. Настолькі яна ўбудаваная ў сучасную дзяржаўную машыну Радзімы. У гэтым сэнсе апазыцыйная КПРФ ня надта адрозніваецца ад пущінскай «Адзінай Радзімы», а яшчэ менш — ад «Справядлівай Радзімы» Міронава. (Цікайныя могуць прачытаць, як самі камуністы ацэньваюць

сённяшнюю ситуацыю ў гэтай партыі на сایце «Паліт.ру», у гутарцы з Ільём Панамаровым.) Парадокс, але «партыя працоўных» ня толькі не падтрымала нядайні страйк рабочых на ВАЗе, але выступіла на баку кіраўніцтва аўтагіганта! Но менавіта ад яго адміністрацыінага рэсурсу шмат у чым залежаць вынікі будучых выбараў у Самарскай вобласці. Аблічча лідэра КПРФ Зюганава, нязменнага спаборніка за прэзыдэнцкае крэсла, які ўзбрэзіць на «Мэрсэдэсах» апошніх мадэляў і апранаеца ў дарагія касыюмы, мала стасуеца з абліччам бальшавіка-ленінца.

Ды права нацыяў на самавызначэнне, пра якое шмат пісаў Ленін, Зюганau ня згадвае. Больш за тое, ён выступае з адкрыта шавіністичных пазыцыяў, у тым ліку і ў дачыненіі Беларусі. Сярод адэптаў Зюганава шмат і такіх, якія прамаўляюць антысэміцкія пагромныя лёзунгі з трыванаў. (Успомнім хатця б генерала Макашова.) Пра які ўжо тут марксізм можна казаць?!

«За Радзіму, за Сталіна!»

Калі КПРФ і можна называць пераемніцай КПСС, дык толькі таго пэрыяду, калі на чале партыі былі Сталін і Брэжнёў. Зюганоўцы ўсе хаваюць, што Сталін — іхны кумір.

Цікава, што КПРФ пры гэтым не адмовляе рашэння XX і ХХІІ з'ездаў КПСС што да развязвянчання «культу асобы», але кіраўніцтва партыі раіць сваім функцыянэрам быць у гэтым пытанні асцярожнымі.

Тым, хто лічыць, што гісторыя — рэч суб'ектыўная, бо залежыць яна ад інтэрпрэтацыі фактаў, варта нагадаць, што факты — рэч упартая, і нікуды ад іх не падзенесцца. Калі экспкурсавод на «Лініі Сталіна» кажа, што гэты «абарончы рубеж» дазволіў спыніць прасоўванье гітлерцаў на Менск на некалькі тыдняў — справа не ў «інтэрпрэтацыі». Но немцы ўвайшлі ў беларускую сталіцу ўжо 28 чэрвеня 1941 году. А значыць, слова пра стратэгічнае значэнне «Лініі Сталіна» (дарэчы, закансэрваванай на загад

правадыра напярэдадні вайны) — проста хлусьня.

Яшчэ больш яскравы прыклад — Галакост. Як вядома, за адмаўленыне самога факту Галакосту (масавага вынішчэння гітлерцамі грабрэй падчас Другой усясьветнай вайны) у многіх краінах Эўропы саджаюць у турму. Пры гэтым, як ні дзіўна, тым, хто ўхваліе палітыку гітлерскага генацыду (не заклікаючы да яго паўтарэння, безумоўна), крымінальная кара не пагражает. Справа, відаць, у тым, што прыватнае меркаваныне — пакуль яно застаецца ў межах меркаваныя, а ня заклікаў — не ўяўляе такой небяспекі для грамадзтва, як ігнараваныне фактаў гісторыі.

Пакаяння ў злачынствах супраць чалавечнасці, якое адбылося ў Нямеччыне, не адбылося ні ў былым Савецкім Саюзе, ні ў адной з былых камуністычных рэспублік. Хоць роўнасць паміж гітлерскімі і сталінскімі злачынствамі падаеца ў цывілізаваным съвеце відавочнай. Наадварот, менавіта сталінізм, сталінскі СССР, сталінская мадэль пабудовы грамадзтва і ўзаемадачыненія нацыяў высоўваюцца сёння ў Беларусі ў якасці ідэалу, навязваюцца грамадзтву праз шматлкія расейскія тэлесэрыялы, кнігі, падручнікі, экспкурсіі на Лінію Сталіна і нават, апошнім часам, паштоўкі з выявай правадыра.

Здавалася б — асудзіць сталінізм, сталінскія рэпрэсіі ў гадавіну масавых расстрэлаў 1937 году ў Беларусі азначала б адначасова асуджэнне савецкага імперыялізму, адмову ад «масквачэнтрычнага погляду» на гісторыю, паспрыяла б росту нацыянальнай съядомасці ѹгоднасці. Але не адбылося. Замест гэтага афіцыйны Менск гасцінін адчыняе вароты для расейскіх камуністаў, якія лічаць сябе нашчадкамі Сталіна.

Цікава, як ставяцца да гэтага ў Партыі камуністаў беларускай, у іншых партыях левага кірунку? Будуць піць у абдымку з расейскімі таварышамі? Пад лёзунгі: «За Радзіму, за Сталіна!»?

28 жніўня

Не пусьцілі

Тацяне Севярынец — маці асуджанага ў Берасці на 15 сутак палітыка **Паула Севярынца** — не дазволілі сустрэцца з сынам. Начальнік ізялітару часовага ўтрыманья Віктар Мельнікаў катэгарычна адмовіў, спаслаўшыся на Адміністрацыйны кодэкс.

Прысуд за «супраціў міліцыі»

Менскі гарадзкі суд пакінуў бязъ зменаў крымінальны прысуд **Кастусю Лукашову**. Раней ён быў асуджаны на два гады ўмоўна за нібыта зьдзейснены супраціў міліцыі. Раённы суд скарг абараоны не задаволіў. Цяпер адмовіў і Менскі гарадзкі суд.

Ліквідавалі «зялёных»

Вярохўны суд задаволіў пазоў Міністэрства юстыцыі аб ліквідацыі дзеянасці беларускай экалягічнай партыі зялёных «БЭЗ».

Алейнік зможа

Рэктар Вышэйшай школы эканомікі Сяргей Караганau даў згоду на запічэнныя на факультэт дзяржаўнага і муніципальнага кіраваньяныя былога студэнта Акадэміі кіраваньня пры презыдэнце **Юрасія Алейніка**, якога адлічылі з ВНУ па палітычных матывах.

29 жніўня

Цішкевіч адмовілі

УУС Маскоўскага раёну Менску адмовіла моладзевай актыўістцы **Тацяне Цішкевіч** у завядзенні крымінальнай справы па факце яе

зьбіцца супрацоўнікамі палка міліцыі спэцыяльнага прызначэння (былы АМАП). Дзякуючы збіблі ў Дзень салідарнасці 16 жніўня, калі яна спрабавала бараніць моладзевага лідэра **Mikity Sasima**, схопленага міліцыянтамі ў цывільнім.

Мітынг у Курапатах

У Менску і іншых гарадах адбыліся акцыі памяці загінульых у гады сталінскіх рэпресій. Акцыя праходзіць 29 дня штomesяц з нагоды масавага расстрэлу беларускіх пісьменнікаў 29 кастрычніка 1937 г. Некалькі дзясятка чалавек усклалі кветкі і запалілі сьвечкі ля крыжоў у Курапатах.

30 жніўня

За мову на мяжы

30 базавых велічыняў штрафу (930 тыс. руб.) далі гомельскаму актыўісту **Сяргею Сямёнову** за патрэбованыя прадставіць яму на мяжы беларускамоўны блінк мігнай дэклярацыі. Такое рашэнне вынесла судзьдзя Цэнтральнага суду Гомеля **Марына Даменка**.

Спэцназ разагнаў

У Магілёве затрыманнем скончылася сьвяткаваныя дня народзінаў моладзевай актыўісткі **Тацяны Буланавай**. Восем байцоў зводнай роты хуткага рэагавання пад кірауніцтвам маёра **Сяргея Андрэенкі** нечакана блекавалі гасцей Тацяны ў лесапаркавай зоне ды пачалі даглядаць асабістыя рэчы. Частку людзей затрымалі ды даставілі ў

РУУС Магілёўскага раёну. Не знайшоўшы зачэпкі для складаньня пратаколу, міліцыяныты выклікалі супрацоўніка МНС, які склаў пратакол па факце распалівання вогнішча ў неадпаведным месцы.

З'янялі зь цягніка

Позна ўвечары супрацоўнікі міліцыі Асіповічай затрымалі актыўіста Моладзі БНФ **Арцёма Дубскага** на выхадзе зь цягніка й пранавалі прайсыці ў пастарунак у якасці съведкі. Арцём адмовіўся, але ў пастарунак яго ўсё адно адвялі ды склалі пратакол выманыя асабістых рэчай: газеты «Права на Волью», кнігі П. Севярынца «Лісты з лесу», 44 значак «За Свабоду». Рэчы адправілі на экспартызу.

СП

5 верасня

На сутках у Салігорску будуць сядзець Каліта і Атакулава

У Салігорску судзілі дзеяць затрыманых падчас акцыі салідарнасці зь іванам Шылам пад сыненамі салігорскага суду моладзевых актыўісту **Касія Галіцкая, Віктар Дзенісевіч, Дзяніс Карноў, Зыміце Хведарук і Франак Вячорка** атрымалі па 5 б. штрафу (155 тысяч рублЁў). **Тацяна Буланаву** аштрафавалі на 4 б. **Зыміцер Ясевіч** атрымаў папярэджаныя. На сем сутак за парушэнне парадку правядзення масавых акцый пасадзілі **Алесія Каліту і Людмілу Атакулаву**.

ЗП

I верасня прышла ўрачыстая лінейка незалежнага Гуманітарнага ліцэю імя Якуба Коласа. Вучні, бацькі і выкладчыкі сабраліся каля будынку на Кірава, 21, адкуль Ліцэй быў выгнаны ў 2003. Ліцэй паспяхова правёў набор, сёлета ў ім будзе каля 90 навучэнцаў. На фота: перад ліцэістамі выступае нязменны дырэктар Уладзімер Колас.

«Гарадзкія гульні» Уладзімера Кандрусеўіча

Сакавітая выстава мастака, які не пайшоў па салонным шляху, у «ЛаСандр-арце».

Машына заглухла нечакана — як гэта яна заўжды робіць. Угаворы ні да чаго не прывялі. Я парыла ёй падумаць над сваімі паводзінамі, узяла торбу і пакрочыла па Раманаўскай слабадзе. Каб не пачынаць дзень зь непрыемнасцю, каб вярнуться раўнавагу, вырашыла зайсьці ў галерэю «ЛаСандр-арт», што трапіла на шляху. Зайшла і зразумела: як добра, што машына заглухла!

У «ЛаСандр-арт» экспануецца выставка Уладзімера Кандрусеўіча «Гарадзкія гульні» — пятнаццаць палотнаў, аб'яднаных тэматычна і па часе стварэння... Мне падалося, што я трапіла ў Менск сноў. Мне падалося, што так Менск яшчэ нікто не пісаў. Пазнавальныя сюжэты, пазнавальныя тыпажы, і кожны — чалавек з душой. Ці мастак жыве сярод такіх душэўных людзей, ці ён надае ім душу падчас стварэння карціны? Загадка мастацтва. У мастака свой погляд, востры і добры.

Хаця на палотнах амаль ніяма менскіх архітэктурных і пэйзажных рэалій, але горад вельмі познавальны. Мянчанкі зь міндалевіднымі вачымі — сама сутнасць прыгажосці, падлеткі гуляюць у сокс, старыя, у тварах якіх адлюстроўваецца плынь жыцця, алканатаўты і эмігранты... «Я нарадзіўся, вырас і сталеў у Менску. Што ж мне яшчэ пісаць, калі не яго? Большаясьць сюжэтаў я падгледзеў тут, але, мусіць, яны будуть цікавыя і жыхарам іншых гарадоў», — гаворыць мастак.

Дырэктарка галероі, мастацтвазнаўца Ларыса Бортнік дае: «Наша галерэя разъмешчаецца тут, на Раманаўскай

слабадзе, 24, з 2000 году. Сфера нашых запікаўленасцяў — гэта беларуская мастацкая школа другой паловы XX стагоддзя і тыя з маладых мастакоў, хто вырас з гэтай традыцыі. Працы Кандрусеўіча нас зацікаўлі менавіта з гэтай прычыны. Малады мастак не пайшоў па шляху салоннага жывапісу, яго манера — вельмі своеасаблівая — блізкая да рэалізму. Ён адчувае нэрв гораду, ён заклікае нас не забывацца, што вакол многа тых, каму жывецца нялёгка... Важна і тое, што Уладзімер працягвае творчую дынастыю — ён унук вядомага беларускага мастака Натана Воранава. А ўвогуле экспазіцыя ў нас зъмяніла прыкладна раз на месец, заходзіце!»

Ясная реч, зайду! Ня так і шмат у Менску месцаў, дзе, праста адчыніўшы дзвіверы з вуліцы, можна атрымаць столькі станоўчых эмоцый.

Наталка Бабіна

PHOTO BY M. DANET

І верасня адбылася цырымонія закладкі першага каменя ў падмурак спартова-аздараўленчага комплексу на месцы стадыёну «Трактар». САК будзе складацца з футбольнага стадыёну на 15 000 месцаў, спартова-канцэртнай залі і ўсякіх іншых заліяў. На адкрыцці прысутнічалі кіраунік Адміністрацыі прэзыдэнта Генадзь Нявыглос (на фота справа) і прэзыдэнт фірмы-забудоўніцы **UBIG**, літоўскі бізнесавец Уладзімер Раманаў (зьлева), дырэктарка **UBIG** Рыта Матузэне. На фота: яны аглядаюць будучыя вабінты.

Пяць хлопцаў згарэлі жыўцом

Моладзь 17—21 гадоў у вёсцы Вербавічы Нараўлянскага раёну съяткавала дзень нараджэння бібліятэкаркі дому культуры. Пяцёра хлопцаў, выпішшы, паснулі на ложках... Аб пажары паступіла паведамленне а шостай гадзіне раніцы. Пасля ліквідацыі пажару на папялішчы былі знайдзены целы чатырох хлопцаў, якія моцна абарэлі. Адзін чалавек з апёкамі 60% цела быў адпраўлены ў Гомель у апёковы цэнтар.

Вывозіў у Польшчу для прастытуцыі

На 39-гадовага непрацујушага жыхара Баранавічаў распачата справа па ч. 2 арт. 181 Крымінальнага кодэксу (гандаль людзьмі). Паводле звестак съледзства, мужчына са жніўня 2002 па люты 2004 г., выкарыстоўваючы цяжкае матэрыяльнае

становішча непрацујушых жыхарак райцэнтра 1983 і 1980 гадоў нараджэння, завэрбаваў іх і ня раз вывозіў у Польшчу для прастытуцыі.

У падземным пераходзе завяліся карасі

Падземны переход на перакрыжаваныні праспекту Будаўнікоў і вуліцы Петруся Броўкі ў Віцебску пачалі будаваць на пачатку 1980-х. За гэты час ён запоўніўся водой, зарос асакой. Сёлета ў даўгабудзе завяліся карасі.

Над Польшчай сутыкнуліся два самалёты

Трагедыя здарылася ў Радаме — гэта цэнтральная частка Польшчы. У суботу, падчас міжнароднага съята авіяцыі, у паветры сутыкнуліся два самалёты. На вачах тысячаў гледачоў загінулі двое лётчыкаў, чальцоў акрабатычнай групы «Жалезны». Прычынай выпадку была,

найхутчэй, памылка пілёта.

Памёр піянэр дзіцячай хірургіі

У Берліне на 73-м годзе жыцця памёр вядомы дзіцячы хірург прафэсар Юрген Вальдшміт. У 1970-я Вальдшміт адным з першых дзіцячых хірургаў у Эўропе пачаў ужываць апэраратуўныя методыкі бяз скальпэлю. У 1990-я ён навучаў падобным тэхналёгіям беларускіх калегаў. Сённяня ўсе яны зь вялікай удзячнасцю згадваюць нямецкага калегу і выказваюць смутак з нагоды ягонай смерці.

29 вычарпаны, пачынаецца 33

Апэратор сотовай сувязі СТАА «Мабільныя ТэлеСыстэм» аб'явіў аб пачатку падключэння абанэнтаў на нумары з новым занальным кодам сеткі 33. Новыя абанэнты «МТС» могуць атрымаць нумары з дыяпазону 6000000-6299999, якія маюць новы занальны код 33.

Карстэн — пяціразовая чэмпіёнка сьвету

У Мюнхене прыйшоў чэмпіянат сьвету па акадэмічным веславаньні. Кацярына Карстэн

(Хадатовіч) не пакінула нікіх шанцаў сваім супернікам і стала пяціразовой чэмпіёнкай сьвету. Таксама яна мае два залатыя мэдалі Алімпіяд (Атланта-1996 і Сыднэй-2000). Апошнія гады Кацярына жыве ў Нямеччыне, на радзіме мужа. Золата ў алімпійскай дысцыпліне заваявала і наша двойка-распашина ў складзе Юліі Бічак і Натальі Гелах. Някепская перспектыва вымалёўвасцца перад Алімпіядай у Пэкіне, якая пройдзе праз год. У Мюнхене беларускія весьляры, апроч мэдалёў, заваявалі яшчэ дзіве алімпійскія ліцэнзіі.

П'яная ў дым жанчына разъбілася ў Малінаўцы

У Менску п'яная жанчына без правоў села за стырно аўтамабіля «Таёта» і на скрыжаваныні вуліц Ясеніна і Касманаўтаў сутыкнулася з «Фальксвагенам». Дурніца мела 2,4 праміле алькаголю ў крыві. У аварыі пацярпелі дачка нецьвярозай кіроўцы, якая з чэррапна-мазгавой траўмай трапіла ў бальніцу, а таксама дзіця 2006 году нараджэння, якое ехала ў «Фальксвагене».

У Ляхавіцкім раёне вайкі напалі на вёску

Вайкі напалі на вёску Лотва Ляхавіцкага раёну. Людзі не пацярпелі, аднак драпежнікі пакусалі трусоў і гусей. Цяпер троє вясковіцаў праходзяць курс прышчепак ад шаленства, бо яны датыкаліся да пакусаных жывёлаў.

**СМ, ЗП; «Звязда»,
БелАПАН, Эўрарадыё,
Польскае радыё для замежжа, gazeta.pl**

«Да сумленьня Вашага нікто апрача Вас самых ня мае доступу»

Адкрыты ліст старшыні Рады БНР Івонкі Сурвілы да настаўнікаў Беларусі з нагоды пачатку новага школьнага году.

«Нічога так моцна мянне не задавальняе, як быць настаўнікам ды выхоўваць дзетак, які будуць ужываць сваім абавязкам прычыніца да дабрабыту нашага съвету...» Так аднойчы гаварыў усім ведамы ў Канадзе настаўнік Юстын Трудо, сын найбольш ведамага канадскага прэм'ер-міністра Г'ера Трудо.

Дарагі настаўнікі Беларусі, як прыемна было б пачуць, што Вы таксама выбрали гэтую прафесію, каб зрабіць з наших беларускіх дзетак лепшых Беларусаў, з пачуццём адказнасці за будучыню свае Бацькаўшчыны, за зберажэнне свае культуры і свае мовы.

Вельмі ж прыкса чуць юнакоў, якія прыяжджаюць з Беларусі на летні адпачынок у Канаду ды дзівяцца, што нехта ў Канадзе гаворыць па-беларуску...

Мы тут гэтую мову шануем і уважаем нашым агульнабеларускім скарбам. Пачуццё гэтая стараемся перадаць нашым дзецям. Уявеце сабе іхнае расчараўаньне, калі прыехаўшы ўпершыню ў Беларусь чуць мою чужую, не беларускую. А ад Вас залежыць у вялікай меры павага ў

Беларусі да свае мовы, да ўсяго беларускага, бо Вы з'яўляецеся найболльшым аўтарытэтам для сваіх вучняў.

У жыцьці кожнага з нас былі настаўнікі, якія зрабілі на нас вялізарны ўплыў. Некаторыя з нас выбралі прафесію дзеля сваіго захаплення настаўнікам ці настаўніцай. Уплыў настаўнікаў на нашу съветапогляд, на людзкія вартасці, якіх мы будзем прыпрымоўвацца да канца жыцьця, бяспрэчны. У нашым съвеце, дзе бацькі праводзяць штораз менш часу з сваімі дзецьмі, таму што змушаныя або працаўца, ад Вас залежыць будучыня нашага народу і нашага краю.

Што рэжым у Беларусі антыбеларускі, гэта ўсім ведама. Але ж да сумленьня Вашага нікто апрача Вас самых ня мае доступу. Сваім прыкладам настаўнік можа зрабіць болей як усе ўказы дыктатара.

З'яўляюцца да Вас сёняння з просьбай выхоўваць ў беларускім духу наших дзетак, каб яны не цураліся сваіго. Каб яны былі гордымі, съмельямы, прынцыпавыя. Каб разумелі, што Беларусь — іхная Бацькаўшчына і што іхнымі съвітамі абавязкам ёсьць яе бараніць ад чужых імпэрыялістичных намероў.

Вы, дарагі настаўнікі Беларусі, можаце як нікто іншы адрадзіць беларускую Беларусь! Сіла і мужнасці Вам у Вашай ахвярнай працы».

Бяздумныя Дажынкі

Усенароднае съвіта «Да-

жынкі» праводзіцца па старадаўнія традыцыі пад восень. У нашай краіне з гэтай урачыстасці зрабілі нейкі ўсенародны культ, а рыхтаванца да яго пачынаюць задоўга і ўсёй грамадой. Праўда, у апошнія гады падрыхтоўка да «Дажынак» зводзіцца да парадкавання таго населенага пункту, дзе гэтае съвіта будзе адбывацца.

У гэтым годзе абласныя «Дажынкі» адбудуцца ва ўтольным мястечку Жабінка.

Аднак на пытаньні: што і як парадкуюць, адказы не зусім зразумелыя. Напрыклад, чысьцяць, паглыбляюць і спрошчваюць рэчышча рачулкі Жабінкі. Але ці падумалі парадкаўальнікі, што гэта дасысь? Ці пралічылі агульны вадасысь? А нашто павысякалі дрэвы ўздоўж ракі? Гэта ж зъменіць узровень грунтавых водаў. Ці не ператворыцца ў выніку праз 2–3 гады рэчка Жабінка ў багністую канаву?

А хто санкцыянуваў разворванье абалоні той жа Жабінкі каля камбінатаў, калі вадасысь? Гэта ж водаахоўная тэрэторыя, дзе забароненая любая сельскагаспадарчая дзеяльнасць!

Чаму вернуць замлю ў водаахоўнай зоне каля рачкі Мухавец пад весткай Зьдзітава, дзе раскапалі цэлы кар'ер, знялі чорную замлю і вывезульі яе ў гарадzkі парк, каб выраўняць тэрэторыю, якая чамусці падалася нароўнай?!

А калі палічыць да гэтага сюю—тую «драбязу» накшталт энوسі і будаўніцтва мосту цераз р.Жабінку, перабраў коўку гарадзкой плошчы, асушеніне і чыстку паркавага ставу, маливанье фасадаў дамоў, што выходзяць на цэнтральныя вуліцы, рамонт дарожных пакрыццяў і г.д., то сама сабой узывікае наступнае пытаньне: «А за чый кошт гэты банкет?» Ці вырымае небагаты бюджет мястечка? І ці на будуть супрацоўнікі жабінкаўскіх прадпрыемстваў працаўца пасыль Дажынак некаторы час практична задарма?

Глеб, tut.by

УДАКЛАДНЕНЬНЕ

У «НН» №37 была зъмешчаная падборка запісаў Франца Сіўка «А цыцікі ў іх ёсьць». З тэхнічных прычын у яго надрукаваны фрагмент, які даў загаловак падборцы:

«У Сэліна («Сымерць у крэдзіт») у згады пра размовы французаў аб падрабязнасцях жыцьця ангельцаў: «Асабліва іх цікавіла гародніна, ці праўда, што яны яе жаруць сырко... Ці праўда, што там у жанчын даўті зубы? Зусім як у коней? А ногі? Праўдзівае съмякоце? А ці цыцікі ў іх ёсьць? Усё гэта прамаўлялася з намінкамі і тысячамі грымасаў».

Як бы наш айчынны філістэр успрынімав таякі пасажы ў дачыненні, напрыклад, — ах, даруй, Божа! — да расіянаў?

Рэдакцыя прыносяць прабачэнны айтару.

Сырптное можна набыць толькі ў спэцыяльных дзяржаўных крамах, якія працуяць да 16.00. І сырптное там назішаць даражайшае, чым у большасці краін Эўразіі.

У наступным годзе ў Эстоніі падатак на альлаголь павялічыцца на 30%. Прычына — прамынерна ўжыванне альлаголю насељніцтвам краіны і «плітны» турызм з Фінляндый. Фінскі ўрад з раздасцю ўспрынімав навіну пра ўядзенне — не падатку. І цяпер, кіруючыся эстонскім прыкладам, яны падымуць падаткі і ў сабе — на 10% на пів і на 15% — на мачнейшыя напоі.

Эстонскія эксперты мяркуюць, што альлаголь забівае ад 1500 да 2000 чалавек у год — і эта ў адной з найменшых дзяржаваў Эўразіі.

Замест высноваў

У маленькай Эстоніі штогод ад альлаголю гіне да 2 тысячай, у Беларусі гэтая статыстыка прапарцыйна павінна быць на ўзроўні 8–10 тысячай. П'ем мы, у разыліку на душу насељніцтва, адноўлікава — прыкладна па 12 літрай на кожнага, уключаючы старых і немаўлят. І варта было б ужо пачынаць улічваць эўрапейскія тэндэнцыі, не спасылаючыся на «цяпер народ не зразумее».

У Эўропе не сустрэнеш на вуліцы п'яных Эўразьвяз практична выкарані ў гэтую зъяву

Як Эўропа разабралася з спажываньнем альлаголю на вуліцах?

Проста забараніла. Пакуль не на ўзорні Эўразьвязу, але нацыянальныя ўрады і органы мясцовага самакіравання актыўна реалізуюць забарону на практикы. Нідаўна ўлады бэльгійска-га гораду Льежу забаранілі распілаваць альлаголю на вуліцах і ў грамадzkих месцах. Паліція павінна пільна сачыць за захаваньнем новага правіла. Паслаблены будуць рабіцца толькі ў съвіточныя дні для кавярні і закусачнях, размешчаных на тэррасах, і тое з папярэдняга дазволу муніцыпалітуту. Гэта жорсткі закон. Напрыклад, у Гішпані, Польшчы, Літве і іншых краінах ужо даўно забаронілі распілаваць пів на лавачкы. Але там гэта дазволена ў вулічных кавярнях.

Там, дзе ўводзілі забарону на распіццё піва на вуліцах, колькасць нецвярозых, якія, хістаючыся, цягнуцца па ходніках, рэзка скарацілася. Адпаведна, скарацілася колькасць антыграмадzkих учынкаў.

Дадзеная публікацыя падрыхтаваная пры спрыяльны ўзроўні Эўразьвязу і не абавязкова адлюстроўвае афіцыйны пункт гледжаньня ЭЗ. Па дадатковую інформацыю зъвіртайцесь на сайт www.delblr.ec.europa.eu

Чарадзей між Кастрычніцкай і Эўфрасіньнеўскай

4,5-тонны манумэнт — найбольшы на сёньня конны помнік у Беларусі. Піша Сяргей Харэўскі.

Стылістыка помніку анахранічная для напага часу, аднак спадабалася правінцыйнаму чынавенству больш, чым імпрэсіяністычны Ўсяслаў аўтарства Алеся Шатэрніка.

Усталіванню помніку Чарадзею папярэднічаў колькігадовы конкурс. Сярод вераемых аўтараў былі й Алеся Шатэрнік і Сяргей Бандарэнка, але замову на выраб манумэнту атрымаў Аляксандар Прохараў.

Гэты скульптар ужо звязаўся да вобразаў нацыянальнай гісторыі. У яго даробку ёсьць помнік Кірылу Тураўскаму, што ў дварыку Белдзяржунівэрсітэту. На 80-годзьдзе БДУ яго ўрачысцата адкрываў рэктар Аляксандар Казулін.

Аляксандар Прохараў быў блізкі да перамогі й у Менску, вырабіўшы эскіз мастакоўскае аздобы, у садружнасці з Паўлам Вайніцкім, для новае футбольнае арэны

Першы конны Ўсяслаў.

на колішнім праспэкце Машэрава. Яго скульптурная кампазыцыя «Арбіта спорту» ў 2003 г. была цёпла сустэртая і калегамі, і начальствам. Гэта мелася быць дынамічнае кампазыцыя з кольцаў і фігураў, што мусіла б паволі рухацца вакол фантану. На жаль, задуму Прохарава ня здзейснілі.

Не реалізаваны пакуль і яшчэ адзін выдатны праект гэтага скульптара — мэмарыял у Трасыцінцы, дзе быў адзін з найбуйнейшых у Эўропе лягераў смерці. За праект мэмарыялу А.Прохараў з калегамі-архітэктарамі атрымаў Гран-пры за найлепшы праект на I міжнародным конкурсе маладых архітэктараў «Леанарда 2005».

Такім чынам, посыпех Аляксандра Прохарава ў Полацку, быў для яго прынцыповым.

Паводле словаў працаўніка Полацкага гарвыканкаму Станіслава Красоўскага, на 4,5-тонны помнік Усяславу не было выдаткована ані капейкі зь бюджету. Усе 300 млн рублёў, якія ён каштаваў, — прыватныя ахвяраваныні.

Бронзавы Ўсяслаў Чарадзей, з сокалам, імчыць на кані на скрыжаванні вуліцаў Кастрычніцкай і Эўфрасініні Полацкай. Скульптар прыбраў неабязважковыя

дэтаілі манумэнту, што былі ў эскізе. Цяпер яго сылюэт выдатна глядзіцца. Стылістыка помніку анахранічная для напага часу, аднак была добра ўспрынятая, зразуметая правінцыйным чынавенствам — больш, чым імпрэсіяністычны Ўсяслаў аўтарства Алеся Шатэрніка. Урэшце, конных статуяў у Беларусі вобмаль. І патрабаваныні да іх, пакуль, дыдактычныя і дэкаратыўныя.

Нягледзячы на вялікую колькасць манумэнтаў у нашай старожытнай сталіцы, бальшыня зь іх не адыгрывае свае ролі. Ані нягэлляя бетонныя Леў Таўстой зь Леніным, ані новая бронзавая Эўфрасінія й Сімяон Полацкі не кранаюць душу, не выклікаюць належнага асацыятыўнага шэрагу. Морамантычны герой, віцязь у ваўчынай скury, на борздым кані, больш будзе адпаведны месцу й часу? А мо праславіцца якімі чарамі?

Альтэрнатыўны праект Алеся Шатэрніка.

Дзякую

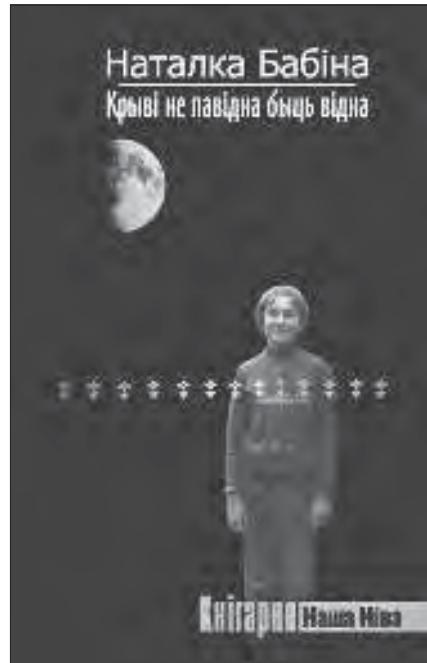
Алесю Г. з Баранавіч.
Вользе А. зь Любанска га-
рэну.

Генадзю Л. з Гомелю.
М.Я. з Жодзіна.
Генадзю Б. з Шклойскага
райёну.

Сяргею Ц. зь Бягомлю.
Андрэю М. з Новалукомлю.
Іне С. з Барысава.
Паўлу Д. зь Івацэвіч.
Міхайл Т. са Слуцку.
Лілі В. зь Берасця.
Тацяне Р., Веры С., Вале-
ру К., Вользе К., Вользе А.,
М.Ш. зь Менску.

Заклікаем чытачоў, якія
атрымліваюць газету, але
яшчэ не прыслалі
дамовы, зрабіць гэта як
найскэрэй. З пытаннямі пра
дамовы, аплату і дастаўку
звяртайцесь праз тэл.: (017)
284-73-29, (029) 260-78-
32, (029) 618-54-84.

зъбяры «Кнігарню «Наша Ніва»

Наталка Бабіна. Крыўі не павідна
быць відна.

Паветраны шар: беларускае
мужчынскае апавяданье.

ПАВЕДАМЛЕЊНЕ

ПВУП "Суродзічы", УНП 190 786 828
МГД ААТ "Белінвестбанк", вул. Калектарная, 11, Менск, код 764

Рахунак ат-
рымальніка **3012 206 280 014**

Асабовы
рахунак

(прозвішча, імя, імя па бацьку, адрес)

Від аплаты			Дата	Сума
За газету "Наша Ніва"				
Агулам				

Касір

ПВУП "Суродзічы", УНП 190 786 828
МГД ААТ "Белінвестбанк", вул. Калектарная, 11, Менск, код 764

Рахунак ат-
рымальніка **3012 206 280 014**

Асабовы
рахунак

(прозвішча, імя, імя па бацьку, адрес)

Від аплаты			Дата	Сума
За газету "Наша Ніва"				
Агулам				

КВІТАНЦІЯ

Касір

М.П.

Каб ШТОТЫДЗЕНЬ атрымліваць газету,

дасылайце адрады і
грошы за газету. Кошт
на месяц — 8 тыс.
рублёў.

1) Просім усіх
ахвотных чытаць
газету паведамляць у
Рэдакцыю свае
адрасы і тэлефоны.
Гэта можна зрабіць
праз: тэлефоны: (017)
284-73-29, (029) 260-
78-32 (МТС), (029)
618-54-84, e-mail:
dastauka@nn.by,
паштовы адрес: а/c
537, 220050 Менск.

2) Просім у блянку
банкаўскага
паведамлення ці
паштовага пераказу
дахладна і разборліва
назначаць адрес, у
тым ліку паштовы
індэкс і код пад'езду.
Па пытаннях
атрыманыя газеты
пытайцца Рамана.

Героі вяртаюцца ў гісторыю

Працяя са старонкі 2.

Шмат для каго з маіх суайчынікаў гісторыя іх краю пачынаеца з тых часоў, калі піса каштавала 37 капеек, а гарэлка — трои рублі. Ёсьць таксама другая Беларусь, жыхары якое ведаюць мінулае краіны, маюць сваіх герояў.

Атрымаць гэтыя веды было задачаю складанай і часта пакутлівай. Калі я ў 1970-х вывучаў гісторыю, ні я, ні мае аднакурснікі з гістарычнага факультetu ЕДУ анічога ня чулі пра шматлікія важныя моманты нашае мінушчыны.. Мы былі прадуктамі савецкага адукцыі, у якой замоўчалася існаваныне Беларускай Народнай Рэспублікі, ніхто нават шэптам ня згадваў пра масавыя рэпресіі 1930-х гадоў. Нашыя прафэсары не адкрылі перад намі гэтае забароненае гісторыі. Сённяня дзень 25 Сакавіка, калі была абвешчаная незалежнасць БНР, ведаюць ужо амаль усе. Безумоўна, большасць пакуль не съяўткуе гэты дзень, аднак ён вярнуўся ў народную памяць, то бок нейкі прагрэс ёсьць.

— Як навучалі гісторыі ў савецкай школе?

— Што да Беларусі, дык савецкая гістарыяграфія была пераемніцай гістарыяграфіі царскай. Беларуская гісторыя заўсёды разглядалася праз прызму імперскіх мітаў. Беларусы, маўляю, — малодшыя браты расейцаў, яны ня маюць права на дзяржаўнасць, мову. У гэтай гісторыі не было месца героям, якія змагаліся за ўсходнюю каштоўнасць. Я вырас у Полацку, а ня ведаў пра тое, што цар Іван Жахлівы, захапіўшы наш горад, зьнішчыў каталикі і габрэй, а 50 тысячаў праваслаўных пагнаў углыў Pacei. На ўроках і лекціях нам апавядалі, што цар выгваліў Полацак ад палякаў і літоўцаў. Замоўчалася,

што гісторыя стасункаў Pacei ды Беларусі — гісторыя бясконцых войнаў, якія распачаліся ў 1492 годзе й доўжыліся ажно да канца XVIII стагоддзя, калі мара расейскіх валадароў пра заваёву Беларусі зьдзейснілася. У школе не вывучалі Інфлянцкай вайны, не вывучалі найстрашнейшай вайны 1654—1667 г. Беларусь страціла тады палову насельніцтва, сяю эліту, шляхту, мяшчанства. Гэта была дэмографічная, эканамічная, культурная катастрофа, ад якой краіна не адышла дагэтуль. Якраз тут мне бачацца карані нашых сучасных балочных проблемаў.

З трох гадзін аўтобусам ад Полацку знаходзіцца славутае дзяякуючы Пушкіну сядло Міхайлаўскае. У школе мы штогод ездзілі туды на экспкурсіі. Усё там я ведаў напамяць, сам мог быць гідам. Затое ніколі не зрабілі нам экспкурсіі па Полацку, не распавялі пра Сафію.

— Згадка пра існаваныне сярэднявечнага Полацкага княства супярэчыла б тэорыі пра адзінную Русь — праайчыну ўсіх усходніх славянаў?

— За паром, як і за саветамі, папулярызавалася тэза, што мы ніколі ня мелі ўласнае дзяржаўнасць. А між тым Полацкае княства змаймала большую частку сучаснага Беларусі і адпавядала ўсім крытэрам дзяржавы. У нас была ўласная дынастыя Рагвалодавіч, дынастычныя сувязі зь Бізантый. Савецкая гістарыяграфія імкнулася выкрасціць усе нашы значныя постаці тых часоў. Напрыклад, съяўтая Эўфрасіння Полацкая ў XII стагоддзі была адною з самых адукаваных жанчынаў у Эўропе. У школьнім падручніку яна не была згаданая ніводным словам, як і ў падручніках університетскіх. Акадэмічная «Гісторыя Беларусі» налічвала ажно

Юлія Дарашкевіч

Уладзімер Арлоў

нар. у 1953 ў Полацку. Пісьменнік, гісторык. Аўтар больш як дваццаці кніг прозы, паэзіі, эсэ і гістарычных нарысаў. Сярод іх «Дзесяць вякоў беларускай гісторыі» (у саўтарстве з Генадзем Сагановічам), «Таямніцы полацкай гісторыі», «Краіна Беларусь».

балічнае значынне ім надавалі троі Сафіі, пабудаваныя ў тых гарадох на ўзор — ня толькі архітэктурна, але й ідэалагічна — съяўтні ў Канстанцінопалі. Трагедый гэтых трох асяродкаў сталася зъяўленыне чацьвертага: Масквы. У Ноўгарадзе разыўтуся асобны этнас, які Москва звяяла і фанатычна зьнішчыла. Падобны лёс рыхтаваўся і нам. Беларусы ня мелі права называцца самастойным народам. Нам зъмянялі нават імёны. Тамаш рабіўся Фамой. Расейцы стваралі й іншыя міты пра Беларусь. Але міт пра тое, нібыта беларусы яшчэ з часоў Кіеўскай Русі былі часткаю расейскага народа, — найважнейшы і эксплюацецца дагэтуль.

— Да такой ступені, што частка беларусаў пераканаўшася, нібыта беларускія землі ў XIII ст. знаходзіліся пад татарскім ярмом?

— Так, нават сённяня нібыта сур'ёзныя людзі часам гавораць, што без дапамогі Pacei

Наваградак — першая сталіца Вялікага княства Літоўскага.

беларусы не вызваліліся б ад татарскага прыгнёту. Хаця ніколі беларусы пад ім не былі. Тоэ, што нашыя землі пазъбеглі мангольскую навалу — адна з найважнейшых адметнасціяў нашае гісторыі. Татарскае ярмо было трагедыяй для расейскіх земляў, якія стараплі прац гэта шанцы на прыналежнасць да ўсходаў культуры.

Да XIII ст. у рускіх княствах існавалі дэмакратычныя традыцыі, але пасля 250 гадоў мангольскага панаванья ў расейскай сывядомасці адбыліся сур'ёзныя змены. Паводле азіяцкага ардынскага досьведу Москву і сфармавала сыстому ўлады. Беларусы ж фармаваліся ў абсалютна іншых умовах.

— Якія япчэ падманкі ўжывала расейская й савецкая гісторыяграфія, каб даказаць тэорыю пра адзіны народ?

— Нас кармілі байкаю, нібыта Расея ня мела калёній. А гэта была калянільная імперыя, толькі калёніі зна-

ходзіліся не за морам, як у Брытаніі, а каля мяжы. Тоэ, што значную частку калёній засялялі славянскія народы, палегчыў зынішчэнне іх памяці. Падкрэслівалася, што беларусы заўсёды марылі пра тое, як бы паяднацца з старэйшым братам у адзінай дзяржаве. Маё пакаленіне расло з гэтym перакананьнем. Каб гэты міт мог функцыянуваць, неабходна было замоўчаць цэльяя стагодзьдзі гісторыі, калі Беларусь знаходзілася пад упłyvам заходніх цывілізацый. Маніпулявалі нават біяграфіяй Францішка Скарыны. Яго Біблія была надрукаваная ў 1517—1519 гг. па-беларуску і зьяўляеца чацвертаю друкарнай нацыянальнай Бібліяй у сусвете. У школе мы чулі пра Скарыну, але расказвалі нам пра яго такім чынам, каб мы не разумелі сапраўдных маштабаў гэтай асобы. У адным з падручнікаў было напісаны, што Скарына працягваў працу расейскага першадрукара Івана Фёдарава. Фёдару выдаў першую расейскую

кнігу ў 1564 г., але ж наш друкар ня мог быць першым, на гэта меў права толькі расеец.

— Апазыцыйна й празходніе настроеныя беларусы падаюць вялікае значэнне бітве пад Оршою (1514 г.), не хаваючы, што напамін пра перамогу над маскоўскім войскам мусіць паслужыць нацыянальнай ідэі, паводле якой вораг заўсёды на ўсходзе.

— На заходзе таксама хапала непрыяцеляў... А сьвяткаваныне гадавіны гэтае Аршанскае бітвы дапамагае разбураць міт, нібыта на расейскіх землях жылі нашыя браты, якія несылі нам спакой і вечна нас вызвалялі. Акрамя таго, нам неабходныя нацыяўтваральныя ідэі. Нашае грамадзтва занадта доўга засвойвала міты, якія ўтваралі комплекс непаўнавартасці.

Дарэчы, у Польшчы бітва пад Оршою разглядаецца як баталія з удзелам польскіх войскаў, хаця войскаў Кароны там не было, толькі аддзелы палякаў-наймітаў. Гэта войска

Вялікага Княства Літоўскага разъбіла расеюць.

— То бок, адказныя за такі стан рэчаў ня толькі расеіцы. Да гэтага спрычыніліся таксама польскія аўтары і дзеячы літоўскага адраджэння?

— Адзін з мітаў — месца беларусаў у ВКЛ. У школе й ва ўніверсytетах нам убівалі ў галовы, што ВКЛ узынікла шляхам заваёвы славянскіх земляў літоўцамі. Але ж Княства паўстала на нашых землях. Першую сталіцу дзяржавы быў Наваградак, які знаходзіцца ў самым цэнтры сучаснае Беларусі. Там каранаўся князь Міндоўг. Безумоўна, ува ўтварэнні ВКЛ удзельнічалі й балты, але ня шляхам заваёвы. Гэта быў пэрважна мірны прапrэц.

— Гісторык Генадзь Сагановіч пісаў, што ў 1991—1994 гг. беларускія гісторыкі дапусцілі шмат спрашчэнняў адносна гісторыі ВКЛ, пераацэніваючы яго значэнне.

— Цалкам верагодна, але

Героі вяртаюцца ў гісторыю

пасылі дзесяцігодзьдзяў маўчанья й забароны тых тэмаў, гэта падаецца зразумелым. Я не прыхільнік тэзы, што толькі беларусы маюць права на спадчыну ВКЛ, але падкрэслю, што нашыя праціўнікі былі найбольшай паводле колькасці народнасці, якая насяляла гэту зямлю. Яны ад Х ст. мелі свае гарады, пісьменства й хрысціянскую рэлігію. Балты — продкі сучасных літоўцаў — за часамі Вітаўта ледзь складалі 5%. Ня мелі сваіх гарадоў, не былі хрысціянамі, ня мелі пісьменства. У сучаснай эўрапейскай гісторыяграфіі назіраецца такая тэндэнцыя: пішуць, што Літва існавала ўжо ў Х ст., а беларусы з'явіліся ў XVI ст. Гэта «заслуга» літоўскіх гісторыёграфаў.

Але літоўскі прыклад даказвае, што на аснове моцнага нацыянальнага міту можна сфармаваць нацыю. Калі пасылі 1918 г. з'явілася незалежная дзяржава, міты, створаныя ідэолягіі літоўскага адраджэння, трапілі ў падручнікі. Некалькі пакаленій выхоўваюцца на іх і сёння імі прасякнутыя. Друкуецца, напрыклад, кніга «Літоўская замкі», а там Кіеў, Палацак...

— Вас можна напракінуць у тым, што Вы агісторычна расцягваеце памяткі «Беларусь» і «беларусы» ў часі прасторы.

— Лічу гэта правамерным, бо ліцвінамі называліся тады ўсе жыхары нашых земляў. Назва Беларусь замацавалася толькі на пачатку XX ст.

Якая мова была ў ВКЛ дзяржаўнаю, на якой мове былі напісаныя яго статуты? Калі пытаем у літоўскіх гісторыкаў, кажуць, што гэта нейкая «славянская мова». Аднак бяспрэчным з'яўляецца тое, што моваю вялікакняскай канцылярыі была стара беларуская, а не літоўская. Законы пісаліся па-беларуску, і паседжаныні соймаў таксама пра-

ходзілі на гэтай мове. Калі савецкая Расея падпісала ў 1920 г. дамову з незалежнаю Літвою, літоўцы запатрабавалі, каб ім вярнулі Мэтрыку (архівы канцылярыі) ВКЛ. Беларускі гісторык Мірафан Доўнэр-Запольскі, які быў запропанаваў групу экспертаў, прапанаваў вярнуць літоўцам усе дакументы, напісаныя па-літоўску. Іх не знайшося. Былі акты пераважна па-беларуску, а таксама па-польску, на лацініце й па-нямецку.

— Беларуская культура ў часы Рэчы Паспалітай, а таксама пасылі яе падзелаў фармавалася ў цেнту польскае. Гэта, мабыць, таксама ўплывала на бачаныне мінілага гэтае зямлі — усё, што было звязанае з выпішашаю культурою, лічылася польским.

— Гэта чарговы міт, паводле якога беларусы былі выключна мужыцкім народам, пазбаўленым арыстакратыі. Кім, у такім выпадку, была Магдалена Радзівіл, якая падтрымлівала беларускую нацыянальнае адраджэнне? А Раман Скірмунт ці Эдвард Вайніловіч, фундатар Чырвонага касцёлу ў Менску? Сюды ж далучаецца міт пра нейкую дзіўную санлівасць нашага народа, які нібыта ніколі ня мог наважыцца на актыўныя супрапрэцтвы, а ўсе антырасейскія паўстаныні былі дзеямы польскай нацыі. Аднак жа беларусы разам з палякамі й літоўцамі тройчы ўздымалі паўстаныні. У 1794 г. і ў 1830

— 1831 гг змаганыне ішло яшчэ за адраджэнне Рэчы Паспалітае ў старых межах, але ў 1863 г. у паўстанцікі аддзелах змагаліся людзі, якія думалі пра самастойнасць Беларусі. Кастусь Каліноўскі выдаваў газету «Мужыцкая праўда» па-беларуску. Прэзыдент паўстаныні быў вельмі важным для беларускага нацыянальнага адраджэння.

— Сёння Каліноўскі тра-

ктуеща як галоўны герой, змагар за незалежнасць. У якой ступені быў съядомы ягоны нацыянализм?

— Ва ўніверсітэце мяне вучылі, што Каліноўскі быў палякам, які гуляў у беларушчыну дзеля сваіх мэтаў. Цяпер некаторыя цівердзяць, што постаць Каліноўскага міталягізаваная й беларускага нацыяналіста зъ яго робяць сілком. Але Каліноўскі выдаваў газету па-беларуску, а перад страштую напісаў свой запавет — «Ліст з-пад шыбеніц» таксама па-беларуску.

— Mіхаіл Мураўёў, аднак, загадаў яго павесіць як паляка й каталіка.

— Бо ў інтэрэсах расейцаў было абвясціць, што Каліноўскі паляк. Сталін цынічна казаў: «Ёсьць чалавек — ёсьць проблема, няма чалавека — няма проблемы». То са мае можна сказаць і пра народ. Я не прыхільнік марксізму, аднак ягоныя клясыкі трапілі назвалі Расейскую імперыю турмою народаў.

— Каліноўскі стаў ўзорам для моладзі, апазыцыйнай Лукашэнку, але пяць год панічаў, каб ён стаўся агульнацянальным ге-

роем?

— Магчыма, ёсьць. Ня ведаю, калі мы дачакаемся помніка ў Менску, але за савецкім часам імем Каліноўскага хадзя б назвалі вуліцу. На пачатку незалежнасці ў систэме дзяржаўных узнагародаў з'явіўся орден Кастуся Каліноўскага — адзін з найвышэйшых. Сёння гэтае узнагароды ўжо няма. У канцы 1990-х, ускочыўшы радыё, я даведаўся, што Каліноўскі быў тэрарыстам, а яго рукі заплямленыя мужыцкаю крывёю.

— Сымбалем, да якога апэлюе демакратычная частка беларусаў, з'яўляецца Беларуская Народная Рэспубліка. Канец Першас

пазалежнасці народамі Цэнтральнай і Ўсходняе Эўропы. У беларусаў гэта не атрымалася. Спраба ўтварэння дзяржавы, якая праіснавала ўсяго некалькі месяцаў, шануецца беларусамі. Ці на маем тут справы з міталягізацый БНР?

— 25 сакавіка — найважнейшая дата ў гісторыі Беларусі XX ст. Без яе немагчыма было бы мець тое, што мы маем сёння. Калі б не была абвешчаная БНР, бальшавікі ніколі б не дали дазволу на стварэнне БССР. Безумоўна, незалежнасць БССР была фікцыяй, але, урэшце, мы ўваходзілі ў ААН, у нашай назірве было слова «Беларусь». У 1991 г. гэта вельмі дапамагло атрымаць незалежнасць. Каб не БНР, нас не было б сёння на палітычнай мапе свету.

— Палякі сёння ня вельмі хочуць згадваць становішча, у якім знаходзілася беларуская меншасць у Рэчы Паспалітай.

— Палякі лічылі нашую гісторыю часткою сваёй і таксама спрычыніліся да пазбаўлення беларусаў гісторычнае памяці. У XX ст. Польшча, атрымаўшы незалежнасць, пачала змагацца з беларускім нацыянальным адраджэннем. Зачыняліся беларускія школы. Засталася толькі адна гімназія ў Вільні. За нацыянальныя погляды кідалі ў вязніцу. Палякі ішлі на такія брутальныя меры, як стварэнне канцлягеру ў Бярозе-Картускай. Праз яго праішлі тысячи беларусаў. Аднак у Польшчы, адрозна ад БССР, не расстрэльвалі.

— Савецкі пэрыйяд, пасля непрэцяглай беларусізацыі 1920-х, прынёс чарговы заняпад беларускай культуры. Была ліквідаваная амаль уся беларуская інтелігенцыя. Гэта ўкладалася ў агульнае рэчышча сталінскага тэрору, ці за гэтым хавалася нешта больше?

—Гэта быў генацыд. Была сытуацыя, калі ў 1939-м з 700 літаратараў на волі засталося ўсяго 7. У нас адабралі гісторыю і яе герояў, нацыянальныя сымбалі, зынішчылі амаль усю эліту. Вынішчалі людзей, якія змагаліся за беларускі правапіс...

— Маштаб тых злачынстваў дасёньня фальсифікуецца.

—У 1995 г. у энцыкліпэдым даведніку «Беларусь» у артыкуле пра Курапаты адзначалася, што там НКВД у 1930-я расстрэльвала бязвінных жыхароў Беларусі. Падавалася і лічба ахвяраў, якая, паводле дадзеных япчэ савецкай урадавай камісіі, складала ад 30 да 100 тысячаў. Праз дзесяць гадоў выйшаў адпаведны том «Беларускай энцыкліпэдыі». Разгарнуў яго і чытаю, што ў Курапатах расстрэльвалі ці то фашысты, ці то НКВД. І ні слова пра колькасць ахвяраў. У той самай энцыкліпэдый 1995 г. ёсьць інфармацыя пра Слуцкае паўстанне й цытата з рэзалюцыі зьезду Случчыны, які абвяшчалася часткай БНР. Тамсама быў засведчаны намер арганізаваць збройны чын у абарону незалежнасці. У пазнейшай энцыкліпэдый артыкуул пра Слуцкае паўстанне старанна адредагаваны.

— Сучасная Беларусь таксама мае праблемы з нацыянальнымі героямі. На банкнотах ніяма постацій. На пачатку 1990-х там былі зайцы, рысы ды іншыя звязыры, цяпер — будынкі. Немагчыма знайсці колькі постацій, зь якімі б сябе ідэнтыфікавали і грамадства, і ўлады?

— Былы кіраунік Нацыянальнага Банку Станіслаў Багданкевіч сцьвярдждае, што валюта з выявамі Эўфрасіні Полацкай і іншых нашых нацыянальных герояў была надрукаваная. Гэтыя гроши не дзяле на складох чакаюць лепшых часоў...

**Гутарылі Анджэй
Бжазецкі і Малягажата
Ноцунь, журналісты
польскай газэты
«Тыгоднік паўшэхны»**

Савецкая гісторыя Беларусі пачыналася ад 1917 году.

Жыцьцё і съмерць Паўла Марозава

Мала хто ведае, што хлопчык, які загінуў 75 гадоў таму, быў беларускамоўны. Піша Вацлаў Шаблінскі.

3 верасня 1932 г. ля ўральской вёскі Герасімаўка, заснаванай перасяленцамі з Беларусі, быў жорстка забітыя два мясцовыя хлапчукі. Гэта крывавая гісторыя даўно б забылася, калі б аднаго з забітых ня звалі Паўлік Марозаў.

І сёння бацькі называюць «паўлікамі марозавымі» празмерна цікаўных напішадкаў. Гэта імя ўсё яшчэ носяць некаторыя вуліцы былых савецкіх гарадоў, школы, дзіцячыя лягеры.

Кім быў Паўлік Марозаў? Што зрабіў? Чаму быў узыненены прапагандай?

Нараджэнне легенды

Міт пра Паўліка ўзынік хутка. Ад часу пагібелі хлопчыка не паспейх праісніці год, як з друку выйшлі кнігі Паўла Саламеіна «У кулацкім гняздзе» і Вітала Губара «Адзін з адзінаццаці». (Пазней выходзілі пад назвамі «Паўка-камуніст» і «Паўлік Марозаў»). Яны склалі афіцыйны канон марозаўскай легенды. Вось яе кароткі змвест: Паўлік вельмі рана стаў прыхільнікам новай улады і ўзначаліў піянэрскі атрад у сваёй вёсцы. Калі хлапчуху стала вядома, што ягоны бацька, старшыня сельсавету, дапамагае сасланным кулакам, ён выдаў бацьку органам, і выступіў на судзе. Потым Паўлік працягвае барацьбу з тымі, хто на хоча здаваць хлеб дзяржаве. Піянера і яго маленъкага брата забіваюць родны дзед і стрычны брат Даніла. Савецкі суд карае забойцаў.

Пра Паўліка сціпявалі песьні, ставілі спектаклі і опэры. Называлі яго імем піянэрскія атрады і караблі.

Беларускія паўлікі

Вобраз дзіцяці-даносчыка існаваў у савецкім мастацтве і да Паўліка, і пасыля. Так, Андрэй Александровіч напісаў верш пра піянера Грышку, які паведамляе ў сельсавет, «што ягоны родны тата не плаціў даўно падатак... і заўсёды глядзеў гадам на савецкую ўладу». Творам на сюжэт пра Паўліка Марозава называюць аповесць Алея Якімовіча «Перамога», якая вышла таксама ў 1932 г. Калізія — дачка супраць бацькі-врага савецкай улады — пакладзена ў аснову драмы Эдуарда Самуілёнка «Пагібель воўка». Ня трэба думачы, што гэта ўсё было чыстай фантазіяй.

Чаму ж гісторыі пра Паўліка пашпанцавала больш, чым іншым такім аповядам? Для мэтай прапаганды найбольш пады-

Паўлік Марозаў (зверху у цэнтры). Зьлева ад яго — стрычнік Даніла, меркаваны забойца. Фота зробленае за два гады да трагедыі.

ходзіў сюжэт з трагічным канцом. Забойства малых дзяцей родным дзедам рабіла моцнае ўражанье, асабліва на дзіцячыя пачуцці. Важным было і тое, што бацька Паўліка быў ня простым ворагам, а замаскіраваным, які адначасова і працаваў супраць савецкай улады і ўласбілі ўсець. Менавіта такіх ворагаў і трэба было, на думку таварыша Сталіна, пушкаць і выкіраўць у першую чаргу.

Паўлікам вельмі хутка «завалодала» і антыкамуністычная прапаганда. Яго гісторыя расказвалася ў амэрыканскім падручніку «Камунізм», як прыклад таго, што камуністычнае мараль адрозніваецца ад агульначалавечай. Пісьменнік-эмігрант Кастусь Акула пісаў: «Каму стаіць помнік у Маскве? Паўліку Марозаву, які на бацькоў паклёнічаў».

Марозаў — беларус

У другой палове восемдзясятых зьявілася кніга дысыяднта Юрыя Дружнікова «Даносчык 001, або ўзыненне Паўліка Марозава». Паводле вэрсіі Дружнікова, хлопчык зусім ня быў піянэрам, данесыці на бацьку яго падгаварыла маці, пакрыўджана на мужаву здраду. Адказнасць за съмерць Паўла і ягонага брата Федзі Дружнікаў усклаў на чэкістаў, якія былі зацікаўленыя ў гучнай кампаніі супраць кулакоў. Кніга мела вялікі рэзананс. Для адказу сабраўся савет усесаюзной піянэрскай арганізацыі. Але савецкім установам

ужо ня верылі. У жніўні 1991 г. разам з жалезным Феліксам паляцеў і помнік Марозаву. Камуністы началі крычаць, што юнага піянэра забіваюць зноў. Пры гэтым усіх мала цікавіла, што ж адбылося на самай справе.

Пачатак драмы сям'і Марозавых узыходзіць да пачатку XX ст., калі тысячи беларусаў, захвочаных расейскімі ўладамі (памятаеце прыстава з «Сну на кургане»: «У Сібір на перасяльне», рушылі на асвяенне незанятых земляў). Сярод іх была і група сялянаў з Віцебшчыны, якая дабралася да сёньняшняга Таўдзінскага раёну Свярдлоўскай вобласці, і заснавала вёску Герасімаўка. Каліністы захавалі свою мову. Беларуская гаворка герасімаўцаў прыводзіцца ў кнізе Саламеіна «Паўка-камуніст». Пра беларуское паходжанне Марозавых можна знайсці амаль ва ўсіх кнігах пра Паўліка, але пра прапаганду гэта ня згадвала. Усесаюзны герой павінен быў быць «старэйшым братам».

Бацька родны і бацька хрышчоны

Сярод пасяленцаў вылучаўся моцны гаспадар Сяргей Марозаў. У мінулым «дзед Сярога» быў жандармам. Гэта не першкодзіла яго сынам Трафіму ды Івану, бацьку Данілы — аднаго з забойцаў Паўліка, адным зь першых у Герасімаўцы перайсці на бок саветаў і запісанца ў Чырвоную Армію. Асабліва вyzначыўся Трафім, якога сем разоў ранілі. Тому, калі ў 1930 г. было вырашана зрабіць у вёсцы сельсавет, менавіта Трафіма праводзіцца ў старшыні. Трафім быў жанаты і меў разам з жонкай Тацянай пяць сыноў, старэйшым зь якіх быў адзіннадцатагодзіковы Паўлік. Неўзабаве Трафім разводзіцца, каб ажаніцца з маладзенькай. У гэтым яго напэўна падтрымаў бацька, які не любіў першую нявестку.

Па тагачасных мерках Трафім быў пасыпаховым адміністратарам. Пры ім у вёсцы начала працаваць школа, звязаўся і піянэрскі атрад. Начальніцтва было задаволенае дзейнасцю старшыні і тройчы перазацьвярджала яго на пасадзе.

Узыніе пытанье пра прычыну заканчэння пасыпаховай кар'еры Марозава-старэйшага? Якую ролю тут адыграў сын? І што ці хто прымусіў хлопчыка выступіць супраць бацька? Дружнікаў лічыць, што маці, якая помсыціла мужу за

развод. Але у кнізе Губараўа «Паўлік Марозаў» маці гаворыць пра арыштаванага мужа: «Кахала ж яго. Здавалася, лепши за яго няма.»

Марозава не губляла надзеі вярнуць мужыка і не хацела ягонага арышту. У пошуках адказу на пастаўленыя пытанні мы звязрнулі ўвагу яшчэ на аднаго персанажа гэтай гісторыі — хроснага і дзядзьку Паўліка Арсена Кулуканава. Згодна з афіцыйнай вэрсіяй, менавіта ён заплацоў золатам за забойства Паўліка і Федзі. У савецкіх кніжках Кулуканаў харктырызуецца як самы багаты кулак і галоўны контрагравалюционэр у вёсцы. Аднак некаторыя факты наводзяць на думку, што дзядзька Арсен быў хутчэй на баку хрэсніка, а не старэйшых Марозавых. На судзе Кулуканаў заяўляе літаральна, што любіў Паўліка. Да таго ж грошы, якія Кулуканаў быццам бы абяцаў за забойства, як прызнаў Даніла Марозаў, на чыліх съведчаньнях і будаваліся абвінавачваньні, забойцы так і не атрымалі. Няўжо не папрасілі авансу?

Адной з галоўных пяцькасціў пры рэканструкцыі падзеяў зьяўляецца адсутнасць дакладнага тэксту паўліковых паказаньняў. Існуе каля трыццаті варыянтаў тэксту прамовы, якую быццам бы сказаў хлопчык супраць бацькі. Прывядзэм адзін з варыянтаў: «Дзядзечкі! Мой бацька рабіў юную контрагравалюцию.... і яшчэ хачу сказаць, што мой бацька прысабечвае кулацкую маёмасьць, нядайна ўзяў ложак у кулака Кулуканава і хацеў узяць стог сена». Чым цікавы гэты тэкст? Найперш, ён рэзка супірочыць афіцыйнай вэрсіі, што Трафім Марозаў — абаронца кулакоў, і ў прыватнасці, Кулуканава. Атрымоўваеца, што Паўлік выступіў супраць роднага бацькі дзеля хрышчонага. Такое быць магло. Калі праўда, што ні бацька, ні дзед не дапамагалі Паўліку, яго братам і маці, і першым, да каго мог звязрнуцца хлопчык, быў хрышчоны. Паўліка і дзядзьку магла аб'ядноўваць нелюбоў да сквашнага старшыні, які ў сваёй чэрствасці не шкадаваў і родных. Ці не хрышчоны падбіў Паўла выступіць супраць бацькі? Ці не таму Марозавы літаральна топіць на судзе Кулуканава?

Усё гэта толькі вэрсія. Аб'ектыўная ацэнка будзе магчымаю, толькі калі будуць надрукаваныя сапраўдныя паказаньні Паўліка і іншыя матэрыялы па справе Трафіма Марозава. Напэўна можна сцьвярджаць толькі адно. Трафім быў асуджаны на 10 гадоў зняволенія і больш не вярнуўся ў вёску. Ня трэба сцяпашацца мяніць у гісторыі Марозавых плюсы на мінусы. Калі Трафім сапраўды дапамагаў раскулачаным, то рабіў гэта не

па закліку сэрца, а за грошы.

У піянэры — дзеля гаспадаркі

Дакументы пра сакрэтную дзейнасць старшыні трапілі ў органы хутчэй за ўсё без уздзелу Паўліка, і хлопчык толькі пачаўвердзіў ужо вядомае. Абурае, безумоўна, калі сын выступае супраць бацькі, але ня варта забываць, што Трафім першым разарваў роднасця сувязі, пакінуўшы сям'ю без дапамогі.

Прывята лічыць, што Паўліка забілі за паказаныя супраць бацькі. Але паміж судом над Трафімам і забойствам праішло паўгоды. Значыцца, паказаныя, прынаамсі, не адзінай прычыны.

Савецкая літаратура рамантывала загінулага піянера, малівала яго вундркінам, абаронцам справядлівасці, узорам сумленнасці. Пазней Паўліка пачалі называць «хуліганам» і «ідышётам». Сцьвярджаці, што ён так і не выучыўся чытаць, як доказ недаразывітасці прыводзілі і ягоную беларускую гаворку. Паўлік наўрад ці адставаў у развіўцы ад сваіх вясковых аднагодкаў. Пасля съходу бацькі менавіта Паўлік павінен быў стаць на чале гаспадаркі і клапаціцца пра маці і братоў.

Такое жыццё павінна было навучыць, што і «родзічы па крыўі могуць быць ворагамі» (М. Горкі). А значыць, спадзявацца трэба толькі на сябе і трymацца моцнага. Самай моцнай на той час была савецкая ўлада. Уступіленне ў піянэры было для Паўла натуральным, бо давала падставы разылічваць на ўладу.

Улада запатрабавала дапамогі ў адказ. Зь іншымі піянэрамі Паўлік расклійваў пагрозы-шпіярэджаныні тым, што не хацеў плаціць вялікія падаткі, здаваць хлеб дзяржаве. Абавязковай умовай уступілення ў піянэры лічылася адрачэнне ад Бога, і, паводле съведчаньняў, Паўлік быў першым бязбожнікам у вёсцы. Гэта не магло ня выклікаць варожага стаўлення.

Спрэчка за бацькаўшчыну

Але чаму забілі Федзю, які на бацьку не даносіў, піянэрам ня быў, у Бога верыў (маці паставіла на магіле малодшага сына крыж)?

Магчыма, браты Марозавы сталі ахвярай канфлікту, які ўзынік яшчэ да іхнага нараджэння. Калі іх бацькі толькі ажаніліся, Таціна дамаглася, каб муж аддзяліўся, узяўшы частку бацькавага надзелу. Пасля арышту Трафіма дзед Марозаў хацеў вярнуць сваю зямлю, супраць чаго былі Таціна і Паўлік. Для абодвух бакоў пытаньне было звязана з проблемай выживання. Калгасу ў Герасімаўцы яшчэ не было і «ўлада зямлі» была ў сіле.

На баку дзеда быў старэйшы ўнук, дзеяцтвацца і гадовы Даніла, сын дзядзькі Паўліка Івана. Даніла не хаваў варожасці да стрыечнага брата і, калі Паўліка і Федзю знайшли мёртвымі, вяскоўцы паказалі менавіта на Данілу. Даніла «раскалоўся»: саўдзельнікамі ён называў дзеда, бабку, Кулуканава, і роднага бацьку Івана. Усе яны былі асуджаныя на смерць.

Ці справядлівы быў прысуд? На целе забітых знайшли съяды барацьбы. Значыцца, забойца быў не нашмат мацнейшы за свае ахвяры і хутчэй за ўсё дзейнічаў адзін. Гэта ізноў выводзіць на Данілу. Свае меркаваныя наконт Кулуканава мы ўжо выказвалі. Марозавы-старэйшыя не любілі Паўліка, але ці настолькі, каб прыняць удзел у забойстве ўнukaў? Выказваліся гіпотэзы пра чэкісцкі съед, пра помсту раскулачаных, якім Трафім выдаваў даведкі.

Жывыя атрыбуты

Съмерць зрабіла з Паўліка «святога пакутніка» піянэрскага руху, вечнага аднагодка ўсіх піянэраў. Таціна Марозава стала жывым атрыбутам сынавага культу. Апошнія гады правяла каля Артэку, расказваючы піянэрам пра сына. Яна памерла на пачатку восьмідзясятых. Але наўрад ці яе жыццё было шчаслівым. Малодшы сын Раман загінуў на вайне. Сярэдняму Аляксею давялося праўспі ГУ-Лаг. На службе ў войску страціў здароўе ўнук Паўлік.

Паўліка ціпер найболыш памятаюць у Герасімаўцы. Часы марозаўскую культу дlia герасімаўцаў — «залатая пара». «Быў Пашка добры, і мы патрэбныя былі», — кажуць яны. Каля дзесяці гадоў тому пра-вааборонча таварыства «Ммарыял» звязрнулася з хадайніцтвам па рэабілітацыі сялянаў: Сяргея, Ксеніі, Данілы Марозавых і Кулуканава Арсенія з-за недаказанасці віны. Генпрокуратура Расейскай Фэдэрацыі пакінула ранейшы прысуду сіле, прызнаўшы марозаўскую справу выключна крыміналнай і пад дзеяньне закона «аб рэабілітацыі ахвяраў палітычных рэпресіяў» не падпадаючай.

P.S.

Гісторыя Паўліка перапісвалася і пепропагандавалася шмат разоў. Зразумець, што праўда, а што прыдумка — няпроста. Я адобраў тое, у чым съходзяцца розныя кропніцы. Паўлік для мяне не ідэалічны ідэал, а рэальны хлопчык з трагічным лёсам, і я на бачу патрэбы рабіцца страшнью рэчаіснасць яшчэ больш чорнай. Калі ў каго ёсьць заўагі: «няхай мяне паправяць».

Вацлаў Шаблінскі

Дзяніс Раманюк: Бацька выхаванье

Пра Міхася Раманюка зь яго сынам Дзянісам гутарыць Зыміцер Панкавец.

4 верасня споўнілася 10 гадоў з дня съмерці этнографа Міхася Раманюка. Мы гутарым з сынам Міхася Дзянісам Раманюком у той самай колішній бацькавай майстэрні на вуліцы Максіма Танка. Здаецца, што гэта ідальнае месца для гутаркі, бо съцены і паліцы майстэрні застаўлены і завешаныя шматлікімі карцінамі, збанамі, іконкамі, саламянімі вырабамі і г.д. Дзяніс кажа, што тут практична нічога не зъмянілася ад съмерці бацькі.

Дзяніс Раманюк: Нават ня верыща, што мінула ўжо дзесяць гадоў з таго часу, як памёр мой бацька Міхася Раманюк. Дзякую Богу, за гэты час удалося выдаць дзве

ягоныя кнігі «Беларуская народная крыжы» і «Беларуская народныя строі». Спадзяюся, што за наступнае дзесяцігодзьдзе будзе хаця б адна ці нават дзве кнігі. Шмат хто яго па сёньня памятае, шмат хто распавядзе пра яго мне пры выпадковых сустрэчах. Ягона імя працягвае жыць, хаця лепш было б, каб жыў ён сам. Гэта быў добры, жыцьцярадасны, упэўнены і вясёлы чалавек.

«Наша Ніва»: Дзесяць гадоў з дня съмерці дастатковая дата, каб годна ацаніць усё тое, што зрабіў Міхася Раманюк?

ДзР: Гэты ўклад быў ацэнены раней. Калі не пры ягоным жыцьці, то дакладна ў першыя гады пасля съмерці. Гэты чалавек стаў

санпрадным клясыкам беларускай культуры: ён зрабіў рэгіянованыя адзеніні, клясыфікаў беларуская крыжы і ўсё, што зь імі звязана. Зрабіў мастацка-графічную рэканструкцыю народных строіў, паводле якіх сёньня многія працуюць. Я часта пазнаю ў творах беларускіх мастакоў здымкі Міхася Раманюка. Тоё, што зрабіў ён, натхnilа сотні творцаў.

Сабраў усё сваімі нагамі

«НН»: Міхася Раманюк браўся за працы, ведаючы, што пры СССР яны ня маюць шанцаў быць выданымі, як крыжы. Чаму?

ДзР: Ён рабіў гэта, бо было цікава, бо гэта быў сэнс

ягонага жыцьця. Тоё, што працягваю рабіць я, тая ж Чарнобыльская тэма, нават пра яе многія кажуць, што гэта нікому не патрэбна і круцяць пальцам калі скроні. Так было і з бацькам. Дзякуючы старанням такіх фанатаў, як Міхася Раманюк, яшчэ і захаваная аўтэнтычная беларуская культура.

«НН»: Вы часта ездзілі з бацькам у экспедыцыі?

ДзР: Так. Штогод па некалькі разоў. Пачаў ездзіць тады, калі яшчэ хадзіў у дзіцячы садок. Цяжкі ўзгадаць нейкую адну паездку. Кожная экспедыцыя гэта новы рэгіён, іншая вёска, іншы прадмет дасьледавання. Міхася Раманюк меў надзвычайны талент шукаць нейкія рэчы і размаўляць зь людзьмі. Звычайна экспедыцыі праходзілі паводле наступнага сцэнару: куплялася ежа, стужкі, браліся неабходныя рэчы, гары торбаў. Браліся квіткі на транспарт, бо машыны ў бацькі не было, ён сабраў усё сваімі нагамі, толькі часам ён ездзіў аўтобусам з музэем, ці на аўтамабілі вазіў ягоныя сябры. Ехалі зь дзвівома ці трывам перасадкамі, нейкімі папуткамі, пасля ішлі пешшу ў тыя вёскі, якія былі заплянаваныя. Ужо ў вёсках пачыналіся размовы зь людзьмі, бацька намацваў глебу, дзе можна што знайсьці, выцягваў патрэбную інфармацыю. Мы ішлі па хатах, нам паказвалі патрэбныя рэчы. Усё вартае і цікавае фатаграфавалі. Калі размова ішла пра адзеніне, то адразу шукалася патрэбная бабка, якую мы рознымі ўгаварамі прасілі апрануць гэты строй. Нешта суперкаштоўнае па магчымасці куплялася ці нам проста дарылі гэтыя рэчы. Калі было неабходна, то ехалі ў наступную вёску, адтуль у трэцюю і г.д. Мінімальная экспедыцыя была два дні, максімальная — тыдзень ці нават дзесяць дзён. Усе стужкі, апаратура, квіткі набываліся за свой кошт.

Міхася Раманюк

(1944—1997). Нар. у Кавалях Брагінскага раёну. Мастацтвазнаўца, этнограф, мастак. Дасьледаваў пытаныні народнага мастацтва і матэрыяльнай культуры Беларусі. Зрабіў мастацтвазнаўча-этнографічнае рэянаўанье беларускага народнага адзеніння XIX—п.XX ст., калі 100 рэканструкцыяў беларускіх строіў. Сабраная ім калекцыя народнага адзеніння экспанавалася ў Менску, Паражы і Ліёне.

Міхася Раманюк з сынам Дзянісам у экспедыцыі. Вёска Хатынічы, Ганцавіцкі раён, 1989 г.

«НН»: Бацька заўсёды браў Вас з сабой?

ДзР: Я для бацькі ў экспэдыцыях заўсёды быў праблемай, хоць ён мяне заўжды ў іх браў. Я часам адмаўляўся, але калі згаджаўся, то бацька быў страшэнна рады. Калі ён мог цэлы дзень ня есці, то я, малы, так ня мог. Са мной нярэдка здараліся розныя съмешныя рэчы, то я зь вясковымі хлюпцамі ўлезу ў ледзянную ваду, а пасля ў мяне ангіна з тэмпературай, ці я наемся нямытых яблыкаў, і ў мяне ўжо іншыя праблемы, ці недзе палезу секчы дровы і адаб'ю палец. Аднойчы спалі на сене, і я праваліўся ў хлеў да сывіней. Бацька браў у экспэдыцыі і сястру, гэта было ягонае выхаваньне.

«НН»: Кантактаваць зь людзьмі было лёгка?

ДзР: Міхась Раманюк уключчаў у размовах зь вяскоўцамі ўсё сваё абаяньне, ведаў нюансы мовы таго ці іншага рэгіёну. Бацька ўмёў правільна задаваць пытаньні. Я пераканаўся на сваім досьведзе, што любое няправильна зададзеннае пытаньне, можа сплохаць людзей і ад іх пасля цяжка дабіцца толку. Вельмі важным быў вечар, бо мы ішлі, як правіла, да самай цікавай, гаваркай і дасьведчанай жанчыны ў вёсцы і прасіліся да яе перачаваць. У такіх выпадках бацька сядзеў да познайночы з гэтай бабуляй і старава запісваў усе сінія аповеды ў свой нататнік.

Урбанізацыя скрозь

«НН»: Дзякуючы знаходкам Міхася Раманюка, сёньнямагчыма адрадзіць аўтэнтычную беларускую культуру?

ДзР: Мы якраз гэтым і займаемся. Дзеля гэтага і працуем. Нічога ня зробіш, але беларуская аўтэнтычная культура знаходзіцца на мяжы зынкнення. Гэта здарылася ня ўчора і ня летася. Гэта здарылася яшчэ да съмерці Міхася Раманюка. Беларус-

На здымках Міхася Раманюка – класичная народная прыгажосьць.

кай аўтэнтыкі застаецца вельмі мала. Сёньняшнія гарадзкія даследчыкі спрабуюць апісаць тое, чаго ўжо няма. Яны ездзяць фіксаваць нейкія абраады, але ж яны даўно ўжо не народныя, а пэўданародныя. Яны падтрымліваюцца сельскімі клюбамі, выканкамі, гэта ўсё штучнае, ў гэтым няма духоўнай патрэбы.

«НН»: Чым адрознівалася экспэдыцыя дваццаць гадоў таму і сёньняшня?

ДзР: Даўцаць гадоў таму мы маглі зайсьці ў любую хату і знайсьці там фартух, капушон, дыван, куфар, збан, абрааз, лыжку, кошык. Цяпер жа мы можам знайсьці нешта з гэтага ці на гарышчы, як выклочны выпадак, ці ручнік пад ногамі. Сучасная ўрбаністычная культура ўсё замяніла. Беларусы становяцца больш ляютнымі. Раней людзі не маглі нічога купіць і былі вымушаны рабіць ўсё самі, цяпер можна пайсьці ў

краму. Беларусы рабілі гэта штодня, нехта ткаў, нехта плёў кошык, круцілі збан. Усё гэта развівалася і ўдасканалівалася, каб зрабіць прыгажой. Каму цяпер трэба той жбан, калі ёсьць шматфункциональная плястыкаўская бутэлька? Адбыўся натуранальны працэс урбанізацыі.

Макавей зь неба

«НН»: Ці засталіся ў Беларусі яшчэ нейкія архайнія абраады?

ДзР: З кожным годам іх становіща ўсё менш і менш.

«НН»: Можаце расказаць пра сваю апошнюю знаходку?

ДзР: Знайсьці новы абраад сёньня ўжо немагчыма. Размова ідзе аб апісанын і фатографаванын тых абраадаў, якія ўжо былі зафіксованыя раней. 14 жніўня я прыехаў з экспедыцыі з Веткаўскага раёну, з сівяткавання Макавея. Гэта быў абраад на ведваньне сівятых крыні-

цаў. Летася я туды ездзіў, але ніхто на крыніцы не пайшоў, бо нехта памёр у вёсцы. Сёлета пайшлі толькі трох бабулькі, налета, баюся, ня пойдзе ўжо ніхто. Гэтыя трох бабулькі зь цяжкасцю знайшли крыніцу, яна была кілямэтры за два ад вёскі ў полі. Стаяць агароджаная крыніца, з крыжом, з абразом, б'е вада. Жанчынкі прынесылі з сабой плады (мак, моркву, яблыкі, кветкі), паклаці іх на ручнік перад крыніцай. Галоўная з іх узяла малітўнік, яны сталі наступаць крыжа, прачыталі малітву, адна з бабулек акрапіла мак і іншее прынесене з сабой, акрапіла другіх бабулек, мяне. Пасля ўзялі кубачак вады, напілі, абылі твары, набралі пляшки вады. Зрабілі рытуальны стол, троху перакусілі. Гэта было сапраўды па-святочнаму і інтрыгуюча. Каб гэта было магчыма сфатографаваць з неба, то было б проста фантастычнае відовішча.

«НН»: Архаічныя беларускія традыцыі захаваліся толькі на Гомельшчыне?

ДзР: У асноўным гэта гомельскае Палесьсе, але і берасцейскае. А таксама частка Магілёўшчыны. У Захадній Беларусі болыш моцныя каталіцкія традыцыі, там зь вялікім фанатызмам кожны вечар збіраюцца ля вясковых крыжоў. Ва Ўсходній Беларусі гэта хутчэй паганска-хрысціянская традыцыя.

Хобі і сэнс жыцця

«НН»: Калі з'явілася адчуванье, што Вы працягните бацькавую спраўбу?

ДзР: Калі бацькі ня стала. Я рабіў альбом «Беларускія народныя крыжы». Атрымалася, што я рабіў яго ня проста як мастак, а як укладальнік кнігі. Гэта быў мае

Дзяніс Раманюк: Бацькаў выхаванье

Працяг са старонкі 25.

першыя самастойныя экспедыцыі. Я зразумеў, як цяжка даецца кожная старонка кнігі. Колькі трэба аддаць свайго часу, грошай, сілаў. Я асэнсаваў усю значнасць той працы, якую рабіў бацька.

«НН»: Дык а дзеля чаго ўвогуле гэта рабіў Ваш бацька, ціпер Вы?

ДзР: Дзеля Бацькаўшчыны... Увогуле гэта досыць патаснае пытаньне. Гэта не раскажаш нікім словамі. Банальна, гэта можна назваць хобі. Можна сказаць — сэнс жыцця. Гэтыя працы прыносяць і задавальненінне, і цікавасць, і вынікі. Як нехта круціць гайкі, так мы з бацькамі рабім гэта.

«НН»: Адразу пасыля візулю Чарнобыльлю Міхась

Раманюк паехаў на Брагіншчыну. Ён працягваў езьдзіць па забруджаных тэрыторыях да самай съмерці. Ці ня гэта падарвала ягонае здароўе?

ДзР: Апошняя ягоная вандроўка таксама была на Гомельшчыну, здаецца, у Чачэрскі раён, за некалькі тыдняў да таго, як яго паклалі ў рэанімацыю. Ягоная вёска на Брагіншчыне аказалася за дротам, туды не пускалі нікога. Ня ведаючы пра Чарнобыль, мы працягвалі езьдзіць па заражаных тэрыторыях. У 1988 г. у экспедыцыі ў Чэркаўскім раёне мы знайшлі вялікі абракалны крыж на прошчах каля вёскі Малінаўка, які ад вялікай колькасці ручнікоў ператварыўся ў нейкі своеабразны стог. Я быў на тым самым месцы ўжо пасыля съмерці бацькі, але не знайшоў крыжа. Бо ўсе гэтыя вёскі закапаныя, узровень

радыяцыі там ня меншы, чым у трывагі кілямэтровай зоне. Тады не было ніякіх дарог, была жахлавая съпякота, з-пад колаў валіў вялізны пыл. І вось мы з дзялечыні ўбачылі гэты крыж. Мы загрузылі ў пяску, адкопвалі машины. Дыхалі радыяцыйным паветрам. Толькі працууючы над альбомам «Чарнобыль» я ўсё гэта зразумеў і пераасэнсаваў.

Нельга казаць, што толькі Чарнобыль падараў здароўе бацькі. Найхутчэй, гэта адзін з многіх фактараў. Можна сказаць, што ён згэрэў не ў Чарнобыльскай радыяцыі, а ў сваёй працы. Ён працаў дзень і ноч, бо хацеў пасыпець усё зафіксаваць, вывучыць і ўбачыць. Адпачынкі зь сям'ёй для яго былі выключэнніямі. Я магу па пальцах пералічыць усе з іх, бо гэта было сапраўдным съятам.

Сэнсацыі ў шуфлядах

«НН»: Ці ўсе працы Міхася Раманюка ўжо выдадзеныя?

ДзР: Большая частка ягоных працаў яшчэ ляжыць у шуфлядах. Ляжыць рукапіс новай кнігі па беларускім нацыянальнім адзеніні — гэта сотні старонаў, дзе расыпісаны абсалютна ўсё, дзе, у якім рэгіёне, што насялася — ад фартуха да галаўнога ўбору. Гэта будзе кніга вялізнага аб'ёму, туды трэба будзе зымасыцца тысячы фатаздымкаў, шмат з якіх яшчэ нідзе не друкаваліся. У эстонцаў і латышоў, напрыклад, такія працы ўкладзеныя ў шыкоўныя трохтомнікі. Я хачу ўключыць сюды нават выкрайку тых строяў, каб кожны ахвотны мог яго зрабіць. На гэта трэба шалёныя грошы. На дапамогу дзяржавы даўно ўжо не разылічаю, бо пераканаўся, што гэта пустое. Калі яны дадуць грошай, то паставяць такія ўмовы, што будзе немагчыма працеваць. Ляжыць рукапіс беларускіх куфроў, а таксама дываноў.

«НН»: Апроч выездаў у экспедыцыі, у Міхася Раманюка была і асноўная праца выкладчыка ў Акадэміі мастацтваў.

ДзР: Ягонымі вучнямі былі Валеры Янушкевіч, Алеся Драніца, аўтар помніку Скарэну перад Нацыянальнай бібліятэкай, прарэктар Акадэміі мастацтваў Міхал Баразна, Андрэй Задорын. Ён быў адным з першых адкрывальнікаў беларускага прымітывізму. Бацька шмат выкладаў, паўсюль, куды яго запрашалі.

«НН»: Адкрыць музэй Міхася Раманюка няма жадання?

ДзР: Былі такія думкі. Была нават спроба адкрыць ягоны музэй пры Ўніверсітэце культуры. Усё ўпіраецца ў грошы. Калі рабіць музэй, то трэба рабіць добры музэй, а не фармальны.

Дзяніс Раманюк у бацьковай майстэрні.

РУМНАТАС ДЗЯХВАЧУС

«| згаджаліся мільёны стаць стукачамі»

Гісторыка-дакумэнтальны нарыс Віктара Лютынскага, угрунтаваны на дакумэнтах з архіваў ГПУ.

Усім нам, а сабліва тым, хто цяпер займаецца лякіраваньнем савецкага мінулага, было б карысна азнаёміцца з адным з самых гноясных і ганебных праяваў тae эпохі — стукацтвам.

Вялікі знаўца камуністычнага рэжыму ў СССР Аляксандар Салжаніцын у «Архіпэлагу ГУЛАГу» пісаў, што «з чатырох-пяці гарадзкіх жыхароў адна-му хоць аднойчы ў жыхці ды прапаноўвалі стаць стукачом. Калі пераседзела на архіпэлагу за 35 гадоў (да 1953 г.) мільёнаў сорац, дык хача б па кожнай трэцій, няхай пятай справе ёсьць чыйсцьці даносі хтосьці съведчыў. Яны ў сёньня сярод нас, гэтыя чарнільныя забойцы. Адныя саджалі блізкіх праз страх — і гэта яшчэ першая ступень, іншыя з карысці, а трэція — самыя маладыя тады — здраднічалі натхнёна, здраднічалі ідэйна, часам нават адкрыта, бо лічылася клясавай доблесцю выкryпц ворага...».

Васіль Быкаў, які таксама шмат разважаў над феноменам здрадніцтва, у тым ліку і стукацтва, у кнізе ўспамінаў «Доўгая дарога дадому» пісаў, што «у 20-я гады ў СССР было 10 млн сексатаў, пра гэта съведчыў сын Г.Малінко-ва, ужо ён штосьці ведаў. Дый сам Хрушчоў, выкryваючы Берыю, сказаў, што ў СССР кожны пяты — сексот... То згуртаваны і разгалінаваны сакрэтны клан, які пераўзыходзіць усе вядомыя ў гісторыі кланы, у тым ліку і масонскі. Калгаснік з паляводчай брыгады, такі ж сексот зь мянушкай, як і міністар або прафэсар, і змушаны аднолькава верна служыць свайму куму, якому падпарадкованы да съмерці».

Стукалі і жук, і жаба

Працуючы з дакумэнтамі Аршанска-гарайкаму КП(б)Б, якія захоўваюцца ў Дзяржархіве Віцебскай вобласці, трапіў на «Працоўныя зводкі ГПУ» — абагульненыні даніясеньня сакрэтных

Віктар Лютынскі

Гісторык, жыве ў Воршы.

супрацоўнікаў, датаваныя 1932—33 гадамі.

Накіроўваліся яны пад грыфам «зусім сакрэтна» ў шасьці асобніках розным органам кіраваньня, у тым ліку ў Аршанскім райкаме КП(б)Б. Таму і апынуліся ў партархіве, на жаль, не за ўесь пэрыяд, бо зь іх вымалёваецца зусім неглянцеваная карціна жыхція тагачаснага савецкага грамадзтва.

Прааналізуем склад сексатаў. Яны засакречаныя пад мянушкамі. Усяго ў памагатых органам значылася на той час каля ста чалавек. У 1932 г. у Воршы было 32 тыс. жыхароў, дык адзін сексот прыходзіўся ў сярэднім на 300 зь нечым чалавек. Быццам і няшмат, але ж трэба памятаць, што потым колькасць іх бязъмерна ўзрасце, бо самыя страшэнныя гады сталінізму яшчэ наперадзе.

Прозьвішчы агентаў ГПУ мы, зразумела ж, не даведаемся. Затое ў выбары мянушак фантазія гэпэушнікаў ды іх памагатых была невычарпальная. Некаторыя сексоты атрымалі мянушки, відаць, з-за асаблівасці фізычнай канструкцыі. Ёсьць тут «Карлік» (гэта мог быць і бамбіза), «Кульгавы», «Калечаны». Адрозніваліся ён па колеры: «Цёмны», «Бель», «Буры», «Красны». Паширанымі былі ѹ назвы, пазычаныя з жывёльнага ды расліннага съвету: «Галка», «Кот», «Заяц», «Ліса», «Жук», «Павук» (у адным даносе ён абвінаваціў у розных правапарушэннях ажно 15 жыхароў Копысі), «Лось», «Дуб», «Радыс», «Елка» і г. д.

Сярод наших ананімных аўтараў дзеци і падлёткі не зауважаныя. Але В.Быкаў, напрыклад, згадваў, што на судзе супраць дырэктара школы съведчыла 15-гадовая вучаніца. Жанчыны ж сярод сексатаў, несумненна, былі: «Доська», «Сафо», «Блуза».

Былі вельмі распайсоджаныя мянушки іншаземнага паходжання: «Хіл», «Паг», «Бэрлін», «Шак», «Гер» ды інш. Мянушкамі становіліся як беспрадметныя паняткі, так і назвы прадметаў з розных сфер аў жыхці: «Сураж» і «Камета», «Вясёлы» і «Бомба», «Арка» і «Шуба», «Гудок» і «Газ», «Радыё» і «Шыла»... Некаторыя падпісваліся прозьвішчамі ды імёнамі (вядома ж, ня ўласнымі): «Хамутоў», «Гракаў», «Шустаў», «Коля», «Саша», «Фелікс» і г.д. Ну і нарэшце, заклад-

ваў багацяй «Бядняк», пільна сачыў за суседзямі «Зоркі», пастаянна над галовамі ворагаў савецкай улады быў занесены «Тапор» і «Меч». Зусім, відаць, невыпадкова амаль штодня страчыў даносы «Выпадковы». Не аднаму жыхару Воршы зрабіў кіслым жыхці «Лімон». Шчыравалі на «паливаньні» «Сокал» і «Ястраб». І не дрыжэла ў «Нашага» «Барышніка» «Рука», пішучы «Пяром» данос у «Бараку» за «Шкафам». Нарэшце, зъёўшы не адзін «Пуд» «Солі» на сваёй працы, кожны стукач лічыў сябе калі не «Каралём», дык «Героем».

Сетка сексатаў ахоплівала як Воршу, так і навакольле. У данісеньнях згадваючыя Копысь, Міцькаўшчына, Машкова. Некаторыя сексоты паведамлялі пра падзеі і «падазроных» асабай як у горадзе, так і у сельскай мясцовасці. Сярод іх, напрыклад, «Выпадковы», які, магчыма, быў нейкім агентам (ня толькі тайнім), бо ягоныя даносы тычацца жыхароў розных раёнаў Воршы, а таксама шмат якіх мясцячак і вёсак. Ён пісаў, між іншага, пра будаўніцтва хлебазаводу ў кінатэатру і паўсюль выкryваў раскрадальнікаў сацыялістычнай маёмы, афэрыстаў ды лайдакоў. Прягэта «асьведаміцеля» хочацца апавесці крыху болей. Так, відаць, па заданні органаў ён у верасьні — каstryчніку 1933 г. уладкаўся вартайником на пароходную прыстань Воршы. У адным з даносаў піша: «За час майго прэбыванья вартаўником пакраж якіх бы не было матэрыялаў ня мела месца» пра тое, што ягоная таемная праца не заўсёды была небяспечнай съведчыц адно з данісеньняў «Выпадковага»: «У вёсцы Пронцаўка Ц.-ў К.М. трymае ў сябе бандыту, а іменна сам я ўчора лічна ў 10 гадзін днём бачыў, як зайшоў да яго невядомы гр-н, і калі я ў яго запытаў, адкуль ты, ён мне адказаў, а якое табе дзела, тады я сказаў стой, а ён выні адрэз з-пад палы і наставіў мne ў грудзі, я пачаў крычаць, на мой крык зъяўжаліся калгаснікі з калгасу «13 з'езд КП(б)Б» з Засыценка Якаўлевіцкага с/с... невядомы бандзіт стаў уцякаць і ўцёк у лес, паміма адрэза ў яго быў рэвалвер». (Артаграфія арыгіналу захаваная; у адпаведнасці з дзеяным заканадаўствам тайна асабістага жыхція мае 75-гадовы тэрмін, таму

«| згаджаліся мільёны стаць стукачамі»

большасць асобаў, пазначаных у даносах, мы абмяжаем ініцыяламі — В.Л.).

Дарэчы, гэтага сексота можна «вылічыць», бо ў адным з данясенняў ён піша: «Прозвішча маё прашу не выдаваць, пражываваю па Замкавай вуліцы, д.22». Праўда, дома з такім нумарам на сённяшній вуліцы Замкавай няма, і, наагул, пасля вайны яна зьнікла з карты гораду і адноўлена толькі ў пачатку 1990-х. Але ж у адной з архіўных справаў захаваўся пералік вуліцаў з пазначэннем гаспадароў дамоў. Няма нічога тайнага, што не зрабілася б яўным...

«Неблаганадзейныя элемэнты»

У той час афіцыйнай мовай справа-водзтва нават у ГПУ была «тарашкевіца». Праўда, з большага мова тая — звычайная «трасянка», што съведчыць пра нізкі адкукаційны ўзровень як студчакоў, так і ГПУ.

Пачнем з важнейшых тэмаў з пункту гледжаньня арганізатарапіі сеткі тайных інфарматараў. Дзіўна, але звесткі пра антысавецкія і антыкамуністычныя настроі насельніцтва Аршаншчыны сустракаюцца рэдка. Так, нейкі «Коля» даносіў на качагара мясакамбінату Парфену А., які «выступае супраць савецкай улады, гавора, што перарэзаў бы ўсіх жыдоў і рука б ня дрогнула, дабаўляе, што савецкая ўлада толькі ўмее красіва гаварыць, а на справе ўсіх абманвае». На Макара С., які ўдзельнічаў у габрэйскім пагроме ў Воршы ў 1905 г., паведамляў у ГПУ «Выпадковы». Гэтым, байдай, і абмяжоўваюцца паведамленыні сексотаў пра «неблаганадзейныя элемэнты». І гэта прытым, што амаль усіх, каго прысыгвалі па даносах да адказнасці, абвінавачвалі ў контэрэвалюцыйнай дзеянасці.

Адной з асноўных тэмаў даносаў была інфармацыя пра безгаспадарчыць, якія панавала тады і ў прымістэвасці (нават на знакамітых будоўлях першай пяцігодкі!), і ў сельскай гаспадарцы (у ёй асабліва, хоць калектывізацыя яшчэ не была завершаная). Сярод паведамленняў пра кепскіх дырэктараў, старшыняў калгасаў і брыгадзіраў паведамленыні пра масавае раскраданьне сацыялістычнай уласнасці, дрэннае харчаваньне на за-

водах, сустракаюцца й даносы пра «ніякое часовую выплату зарплаты». Безгаспадарчыць была заўважана агентамі на ільнокамбінаце, БелДРЭ-Се, заводзе «Чырвоны Каstryчнік» (у апублікованых афіцыйных гісторыях гэтых трох буйных прадпрыемстваў Аршаншчыны пра гэта няма ні радка) ды драбнейшых прадпрыемствах.

Некаторыя сексоты былі людзьмі вельмі скрупулёзнымі. «Кім» падрабязна інфармаваў органы, колькі кіляграмаў паліва адпускае розным спэкулянтам загадчык Аршанскай нафтабазы Б. Гэты ж данос «Выпадкова-га» хочаща прывесці цалкам: «У Б.Марыі, якая жыве на Воршы-Западнай., барак №15, кв. 2 хаваеща ў сундуку торба сахару, якая ўкрадзеная з пакгл遵义 а ветрубі ў сарai ў цэбры і ў кватэры ў мяху, яна казала, калі яна нясла то дужа баялася, але каб яе затрымалі, то яна ўсіх бы выдала. У сарai пад палом ляжаць дзіве юбкі сшытыя...». Нагадаю, што ў жніўні 1932 г. выйшла сумнавідомая Пастанова ЦВК і СНК СССР «Аб ахове маёмысці дзяржаўных прадпрыемстваў, калгасаў і каапераціі і ўмацаваныні грамадзкай (сацыялістычнай) уласнасці». Згодна зь ёй, людзі, якія спакушаліся на грамадзкую маёмысці, абвішчаліся «ворагамі народу», і да іх

прымяняліся самыя суроўыя пакаранні, аж да съяротнага.

«Радзімія плямы капіталізму»

Уяўленьне пра тое, што ў гады савецкай улады панавалі ледзь ня пуртанская норавы, яскрава абавяргаеца данясеннямі сексотаў. Злачыннасць, п'янства, прастытуцыя — усё гэта цвіло пышнымі цвятамі і ў першай у сьвеце краіне пераможнага сацыялізму. Так, «Выпадковы» паведамляў пра грамадзянку Я., якая жыла на станцыі Ворша і займалася прастытуцыяй: «У ёй кожны вечар бывае чалавек па 5 хлопцаў».

Дарэчы, на кожны данос апэратыўным работнікам ГПУ рабілася заключэнне і вызначаліся адпаведныя мерапрыемствы. У дадзеным выпадку запісаны: «Памясьціць у агентурную распрацоўку. Весьці далейшы нагляд за домам Я.».

«Г-ка М. Хадоса, жыхарствуючая на Аршанскім ільнокамбінаце, працуе кубаўшчыцай, гандлюе гарэлкай,— інфармаваў сексот «Боб».— Трымае прытон прастытуцыі, да яе ходзяць як вольныя, а таксама кожны вечар бываюць чырвонаармейцы 192 стралковага палка». «Выпадковы» даносіў: «Бухгалтар Аршанскага вучылішча О. 6 лістапада п'янстваў сунесна з прыехаўшай з Салаўкоў прасытуткай К...

гісторыя

на базары ў піўной расьпівалі гарэлку і піва, нада палаґаць, што О. п'е на ка-зённыя грошы». «Выпадковага» быццам цягнула ў тых прытоны: «Жыхар-ствуючая ў г.Воршы па вул. Энгельса ў д.№42 гр-ка К. трymae прытон у сябе ў кватэры і падазрыцельных асоб, як, напрыклад, у яе кватэры 5/XII-32 г. напіўся пом. ком. взвода Аэрапарку П.Георгій і іншыя, посьле чаго вышлі на ўліцу, пачалі хуліганіць». Гэпэ-ушнік заўважыў на палях: «Правера-на, патвердзілася. К. взят на ўчот». Відаць, «Выпадковы» быў чалавекам вельмі дзеіным, у чым мы ўжо пераканаўся, бо «стучаў» рэгулярна й часта, і лёгка ўціраўся ў давер, хутчэй за ёсё й выпіваў з тым, на каго потым даносіў. Прыйгадваючы арадкі «Сказу пра Лысую гару»:

Калі ў кампаніі парою
Не зразумець было, хоць плач,
Хто лезе чокацца з табою:
Ці шчыры сябра, ці стукач.

Злачынствам было й захоўваньне агнястрэльнай зброі. Пра гэта таксама шмат даніссынняў. Ныстомні «Выпадковы» даносіў на кааптэрата Цімафея Салтановіча (будучага Героя сацыялістычнай працы, вядомага калгаснага кіраўніка), які «жыве ў в.Машкова і мае рэвальвер «Наган». Але ня мае на гэта дазволу. Гэты «наган» я сам бачыў». Ці была знайдзена органамі зброя, невядома, хутчэй за ёсё не, бо ў 1933 г. Ц.Салтановіч стаў старшинём калгасу «Бальшавік». А вось данос таго ж «Выпадковага» на А.Купаву, які жыў па вул.Першамайскай у Воршы і «меў рэвальвер» не пацвердзіўся — пры вобыску ён ня быў знайдзены. Што было, калі данос аказваўся ілжывым? Ня ведаю. Можа, агентаў пазбаўлялі прэміяльных?

«Залаты паток»

Адна з главаў «Архіпэлягу ГУЛАГу» трапна названая «Людзі гінуць за мэтал». «З канца 1929 г., — піша А.Салжаніцын,—пачынаеца знакамітая залатая ліхаманка, толькі ліхаманіць ня тых, хто золата шукае, а тых, з каго яго трасуць... Ужо нічым — не пралетарскай сутнасцю, ні рэвалюцыйнымі заслугамі ня можа абараніцца той, на каго паў цену залатога даносу».

Адкуль у простых савецкіх абываце-ляў залатыя грошы ды валюта? Па-першае, з моманту рэвалюцыі і экспрапрыяцыі прайшло ня так шмат часу і

палітычныя рэпрэсіі не зачапілі яшчэ ўсіх бытых эксплюататарам. Па-другое, такія-сякія грошы засталіся ў бытых нэпманаў. Па-трэцяе, у некаторых аршанцаў меліся родзічы за мяжой (перараважна ў ЗША, куды эмігравалі дзясяткі месцыцічаў), якія дасылалі сюды даляры. Іх з канвэртаў тады не вымалі.

Вось «Коля» і даносіў на грамадзяніна III, які жыў па 1-м зав.Урыцкага: «У час рэвалюцыі меў цесную сувязь з таможнікамі, ад якіх назъбіраў шмат залатых грошай. Зараз з маёмысці мае — уласны дом, агарод і навогуд добра жыве». Гэты сексот (ці не «спэцыяліза-ваўся» на «залатой жыле»?) паведамляў пра грамадзянку Э., якая жыла па 2-й Пустынкайскай вуліцы: «Яе муж працуе ламавым фурманам, а яна раней займалася прастытуцыяй. З маёмысці мае дом, і ў гэтым доне трymала таможню, у той час у яе быў ухажор таможнік, звалі якога «Шурка», які расстраляны ў 1918 г. за якое-та злачынства. Гэты «Шурка» пакінуў шмат золата Э., якая і цяпер мае». «Выпадковы» зрабіў данос на аршанца К.: «Мае суродзічу ў Амэрыцы, якія дасылаюць яму долеры, долераў ён мае каля 300 рублёў».

Наколькі ўзбагацілася краіна, канфіскаўшы ў аршанцаў золата й валюту, ня ведаю. Але «үнёсак» гэты ў сацыялістычна будаўніцтва быў не малы.

Выбранае

На згаданыя тэмы даносы налічваюцца дзясяткамі. Цяпер жа хочацца прывесці некалькі даносаў, якія яскрава характарызуюць той надзвычай супярэчлівы й драматычны час. Так, «Выпадковы» даносіў на дэпутатку Аршанскае гарсавету Паўліну І., якая выдавала хлускіўля дакументы (пацвердзіць ці абвергніць сцьвярджэнні спэцагентаў мы, на жаль, ня мае магчымасці). Зноў жа «Выпадковы» інфармаваў органы пра касіра ТПО, які «мае аўтобусныя білеты, па якіх сам ездзіць, а таксама надзеляіць служачых ТПО, вазынкае пытанье: адкуль бярэ?» Супрацоўнік ГПУ дадаў: «засесьці агентурную распрацоўку». Або даносілі на нейкага С., які атрымліваў хлебныя карткі на мёртвия душу. Як бачым, сюжэты вечныя.

Той самы «Выпадковы» паведамляў: «23.XI-32 г. у інтэрнат коннага запасу міліцыі прыйшоў надзірацель Аршанскае ісправдома Дубкоў, які расказаў аб тым, як зь ісправдома бралі на расстрэл, і вялі ў канцылярю, гавора што

прышло памілаванье, а потым, што выводзяць: дзе стаіць машина і наогул увесь метад як забіраюць на расстрэл, гэта расказаў Дубкоў у прысутнасці міліцыянераў коннага запасу». Якое пакаранье за разгалошванье дзяржаўных сакрэтаў панёс Дубкоў, невядома. А вось завэрбаваныя агенты ГПУ падпісвалі «Абавязацельства», у якім абавязваліся «захоўваць у найстражайшым сакрэце ўсё звесткі і данія аб работе ОГПУ і яго органаў, ні пад якім выглядам іх не разгалошваць і не дзяліцца імі нават са сваімі бліжэйшымі родзічамі і сябрамі».

Ахвяры не захаваліся у «Памяці»

Прагледзеўшы сьпісы ахвяраў палітычных рэпрэсіяў, зъмешчаныя ў кнізе «Памяць. Орша і Аршанскі раён», не знайшоў ніводнага зь пералічаных «герояў» даносаў. Не маглі ж іх усіх запісаць у крыміналнікі? Як вядома, найбольш масавыя рэпрэсіі былі разгорнутыя сталінскім рэжымам у 1937-1938 г. Але і ў тых жудасныя гады нікто зь пералічаных «ворагаў народу» (шкоднікаў, раскрыдалыкаў сацыялістычнай маёмысці, прастытурак, падпольных багацяў), калі верыць сьпісам рэпрэсаваных з кнігі «Памяць», не пацярпел. Праўда, сьпісы тыя далёка ня поўныя. Тыя ж, хто быў асуджаны ў 1932—1933 гг., атрымалі адносна невялікія тэрміны: да 3 гадоў зняволенія ды высылку ў розныя аддаленые раёны СССР.

Дарэчы, ананімнасць сексотаў (прынамсі, асобных) была ўяўнай. Так, аршанскі старажыл Рыгор Цыпкін успамінае, што «некаторых даносчыкаў народ ведаў добра і імкнуўся не размаўляць зь імі, людзі пераходзілі вуліцу, каб не сутыкнунца тварам у твар, а раптам нешта таму не спадабаецца».

Нам невядома, як скончыўся жыцьцё і стукаці шлях таго ж «Выпадковага». Але пакуль у нас не асуджаныя і не пакараныя (нават маральна), каты ГУЛАГу, якія дажываюць век, на сумленыні якіх сотні тысячаў бязвінных ахвяраў, сексоты могуць спаць спакойна. Пытанье пра люстрацыі ў нашым грамадстве ніколі нават і не падымалася. Раскрыцьцё імёнаў шматлікіх тайніх агентаў спэцслужбы камуністычнага рэжыму было б «бомбай» страшэнай разбуральнай сілы. Але гэтыя працэс меў бы і вялікое ачышчальнае значэнне, стаў бы гарантый таго, што падобнага больш ня будзе ніколі.

Капітан Танака

ТЭАТРЫ

Купалаўскі тэатар

- 7 (пт) — «Таполевая завея».
8 (сб) — «Я не пакіну цябе...».
9 (нед) — «Смак яблыка».
10 (пн) — «Вечар».
12 (ср) — «Чычыкаў».
13 (чт) — «Чорная панна Нясьвіжу».

15 (сб) — «Ромул Вялікі».

- 16 (нед) — «Кім».
ранішнія спектаклі
16 (нед) — «Снежная каралева».
малая сцэна
10 (пн) — «Дзіке паляванье караля Стаха».
14 (пт) — «Балада пра каханье».

КІНО НА ВЫХОДНЫЯ

Французская для пачаткоўцаў

Рамантычная падлеткавая камэдыя зь Нямеччыны.

Французская для пачаткоўцаў

(Französisch für Anfänger)

Нямеччына, 2006, каліяровы, 98 хв.

Рэжысэр: Крыстыян Дытэр

Ролі выконваюць: Франсуа Геск, Паула Шрам, Леонард Берцбах, Эладзі Бале, Тадэвуш Майлінгер, Дзітрых Адам

Жанр: Рамантычная падлеткавая камэдыя

Адзнака: 5 (з 10)

Нямецкі школьнік Генрых двух словаў

ня можа звязаць па-француску. Але, каб спадабацца дзяўчыне Валеры, ён разам з школьным гуртком франкафілаў адпраўляеца ў Парыж...

Першае каханыне, неразуменне — і нямota ў чужым горадзе. Позірki, стук сэрца — і прызнаньне пры канцы.

У адрозненіі ад падлетковых амэрыканскіх камэдый з рыгальнымі жартамі і прышчавым сэксам — нямецкая карціна Дытэра цнатлівая, як дзіцячы пасалунак. Гэта не замінае героям раўнаваць, засму-

ВЫСТАВЫ

Скарбы старадаўняга мастацтва

У Нацыянальным мастацкім музеі (вул. Леніна, 20) працуе выставка «Абразы, книгі, мастацкае ліццё XII—XX стст. (з фондаў Мастацкага музею і Веткаўскага музею народнай творчасці). Унікальныя книгі і абразы са збору ў Ветцы.

ФОТОВУМЕДІА.НЕТ

Лошыца

У галерэі NOVA (вул. Харужай, 16) да 12 кастрычніка працуе фотавыставка-рэмэйк «Лошыца».

Неакрэсълены стан

У музеі Максіма Багдановіча (вул. Багдановіча, 7а) працуе выставка графічных твораў Андрэя Скіцёва «Неакрэсълены стан».

Беларуская Барбі

Выставка найлепшых работ дзіцячага конкурсу «Беларуска прыгажэй за Барбі» працуе да канца верасьня ў Цэнтры мастацкай творчасці дзяцей і мададзі (Кірава, 16). Найлепшыя дзіцячыя творы заставянутца ў экспазіцыі «Беларуская нацыянальная лялька».

Выставка Паўла Татарнікава

Да 9 верасьня ў мастацкай галерэі «Ўніверсытэт культуры» (Кастрычніцкая пл., 1) праходзіць выставка ілюстрацый мастака Паўла Татарнікава «Казка пра п'есу і оперу». П. Татарнікай праілюстраваў калі 50 кніг. Яго творы знаходзяцца ў зборах музеяў Менску, Берасця, Браціславы, Мюнхену.

На выставе дэманструюцца ілюстрацыі да п'есы Ў. Шкыпіра «Вэнэцыянскі купец», да лібрэта опэры Р. Вагнера «Золата Рэйну» і казкі Г. Х. Андэрсэна «Сынекная каралева». Вернісаж адбудзеца 7 верасьня а 16-й.

КАНЦЭРТ

Трып-хоп па-беларуску

9 верасьня, у кавярні «Стары Менск» — акустычны трывп-хоп па-беларуску. Гурт «Urban Life» грае сьветлую энэргетычную музыку. Пачатак а 19-й.

чацца, баяцца сказаць слова, саромецца, зьдзіўляцца й радавацца.

Нямецкое кіно заўжды вылучалася са-цыяльным позіркам — і камэдіі тут ня выніятак. Кантраст культуры выклікае съмешныя непараразуменыі; герой вучыца чужой культуры, дыйт увазе да іншага чалавека.

Гумар у карціне карэктна-сацыяльны, герой — ціхмянія й амаль бесканфліктны (што не замінае падлеткавым жарсыцям).

Фільм — амаль дыетычнае відовішча для падлеткаў. Ён можа быць съмела рэкамэндаваны для школьнікаў праглядаць. Па кантрасце зь пераважнай большасцю кінапрадукцыі выклікае зьдзіўленне.

Андрэй Расінскі

ГІСТОРЫЯ Ў «НН»

Верасень 2007

Героі вяртаюцца ў гісторыю.

Гутарка з Уладзімерам Арловым 18

Жыцьцё і съмерць Паўла Марозава.

Піша Вацлаў Шаблінскі 22

Бацькава выхаваньне.

Пра Міхася Раманюка зь яго сынам Дзянісам
гутарыць Зыміцер Панкавец 24

«І згаджаліся мільёны стаць стукачамі».

Гісторыка-дакументальны нарыс
Віктара Лютынскага 27

КУР'ЁЗ

Во якія фільмы ў Дзень беларускай
войсковай славы паказваюць менскія
кінатэатры (афіша была заўважаная на
«Перамозе»). Няўжо гэта — пра Аршанскую
бітву? Але чаму тады на мове тагачаснага
працоўніка? Ці гэта іх взрэя падзеяй 1514 году?

ПАШТОВАЯ СКРЫНКА

«НН» СТО ГАДОЎ З ВАМІ

Яўгену С. зь Пінску. Тоес, што матэрыял друкуеца на паласе «Пошта рэдакцыі», не прыніжае яго вартасці. Проста ён найболыш да гэтай паласы пасуе. Бо ўсё ў газэце мусіць быць на сваіх месцах. Якуб Колас і Зыміцер Бядуля не стыдаліся друкавацца у адпаведных «Пошце» рубрыках «НН» пачатку стагодзьдзя.

Андрэю В. з Смургоняў. Вершы не для друку.

У Коўне адбыўся звязд літоўскіх кабет. Сабралася іх каля 300 — найбольш вясковых. Гаварылі аб tym, што кабеты могуць шмат памагчы ў працы над асьветай народа; казалі і аб паларажэнні і долі кабет у вёсках, аб патрэбе іхняга саюза і аб tym, каб дабівацца ад Думы для кабет роўных правоў з мужчынамі. Вось якія кабеты ў Літве. Пара бы і нашым кабетам пазнаць, што і яны — людзі такія самыя, як мужыкі іх.

«Наша Ніва». №31. 1907

ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

КНІГІ

Новая кніга з сэрыі «Беларускі кнігазбор»,
«Старожытная беларуская літаратура», а
таксама апошнія асобнікі «Беларускіх літа-
пісаў» і розныя іншыя беларускія выданні на
кніжным кірмашы па вул. Янкі Купалы, 27

Шукаю: Біблію ў перакладзе д-ра Я. Станкевіча, слоўнік д-ра Я. Станкевіча,
Новы Запавет (ці цілкам Біблію) у перакладзе У. Чарняўскага, выдадзены ў Празе
лацінай. Т.: 029-525-17-35. Юрэсь

Абмен культуралігічнай інфарма-
цыяй, кнігамі. Дашло сыпіс прапаноў.
Канферэнцыі, літаратурныя вечарыны,
выдавецкія праекты. Ад Вас — каперта са
зваротным адрасам. А/с 195, 220030,
Менск. aleksnigi@mail.ru

ПРАЦА

Якасна выканую пісмовыя працы па
беларускай гісторыі, літаратуры, мове.
Звяртацца загадзя! Т.: 101-03-24. Юрэсь

ДАВЕДНІК

Падрыхтаваны энцыклапедычны да-
веднік «Рэпрэсаваныя мэддікі». Калі вам
вядома што пра пакутнікаў або ёсьць маг-
чысамасць паўдзельнічаць у праекце, тэ-
лефонуць: 753-82-12, 755-25-61,
(017) 211-09-53. Леанід Маракоў

А ТЫ ПАДПІШЫСЯ!

Каб рэгулярна атрымліваць
«Нашу Ніву», прости падпішыце дамову.
Дэталі — старонка 17.

Наша Ніва

незалежная газета

заснаваная ў 1906, адноўленая ў 1991
галоўныя рэдактары «Нашай Нівы»:
З.Вольскі (1906), А.Уласаў (1906—1914),
Янка Купала (1914—1915), А.Лукшэвіч,
У.Знамяроўскі (1920), С.Дубавец (1991—2000).
сакратарка рэдакцыі Наста Бакшанская
шэф-рэдактар Андрэй Дынько
галоўны рэдактар Андрэй Скурко
мастакі рэдактар Сяргей Харэўскі
заснавальнік Мяццовіч фонд выдання
газеты «Наша ніва»
выдавец Прыватнае прадпрыемства
«Суродзіны»

АДРАС ДЛЯ ДОПІСАЎ:
220050, Менск, а/c 537
Tel/fax: (017) 284-73-29, 8-029-613-32-32,
8-029-707-73-29.
E-mail: nn@nn.by
On-line: www.nn.by

© НАША НІВА. Спасылка на «Нашу Ніву» забавляючая. І2 палос фарматам
A2, 6 друк. арк. Друкарня РУП «Віддавацца» (беларускі Дон-друк). Менск, пр.
Ф.Скарны, 79. Рэдакцыя не ніссе адказнасць за звесткі раклімых абвестак.
Кошт свабодны. Пасведчанне абрагістравы прыядычнага выдання №581
ад 4 ліпеня 2002 г., выдадзеное Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
Юрдычны адрас: 220010, г. Менск, пр. Ракасоўскага, 102-71. Р/р
3012206280014 у МГДААТ «Белінвестбанку», Менск, код 764.
Наклад 2239. Газета выдаецца 48 разоў на год.
Нумар падпісаны ў друк 23.00 05.09.2007.
Замова № 4865. Рэдакцыйны адрас: Ракасоўскага, 102-71.